

KÖY ENSTİTÜLERİNİN İDEOLOJİK YAPISI

Nihal YILDIZ*

Osman AKANDERE**

Öz

Köy Enstitüleri, Cumhuriyet tarihinin tüm alanlarında en çok tartışılan eğitim konusu olmuştur. Kurulmasının üzerinden 77 yıl, kapatılmasının üzerinden 63 yıl geçmiş olmasına rağmen güncelliğini hiç kaybetmemiş bir konudur.

Enstitüler üzerine çok sayıda yazılar yazılmış, araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalar ve yazılar genellikle Köy Enstitülerinin genel işleyişi, kapanma nedenleri, ülke üzerindeki etkileri, yankıları, yapılan eleştirilere cevap, öncesi ve sonrası gibi noktalara odaklanarak yazılmıştır. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç da dahil olmak üzere enstitülerin içinden ve dışından pek çok kişi bu konular hakkında kitaplar ve makaleler yazmışlardır. Yapılan araştırmalar ile yazılan yazıların önemli bir kısmı eleştiriler ve eleştirilere verilen cevaplardan oluşmaktadır. Eleştiriler çok farklı noktalardan ve farklı yerlerden yapılmaktadır. Öğrencilerin çok çalıştırılmasından köylü-şehirli sınıfsal ayrımının yapıldığına, öğretmenlerin maaşının azlığından müdürlerin yetkilerinin büyüklüğüne, kız-erkek bir arada okumasından din dersinin olmamasına kadar daha pek çok konuda bazen gerçekçi bazen de gerçek dışı eleştiriler yapılmıştır. Enstitülere yönelik eleştirilerde işin bir başka boyutu; Köy Enstitülerinin karşısında olan kişilerin sürekli enstitüleri eleştirmeleri ve bu eleştirilerin ideolojik düşüncelerden dolayı gerçek dışı olduğu düşüncesidir. Kimileri gerçekten bir şeyler gördüğü için, kimileri çıkarlarına ters geldiği için, kimileri başka başka nedenlerden enstitülerin ideoloji boyutunu eleştirmiştir.

Bu çalışmada Köy Enstitülerine yönelik eleştirilerin odak noktasını oluşturan ve kapatılmalarının da temel nedeni olan enstitülerin ideolojik boyutu ele alınmıştır. Bu araştırma betimsel tarama modelinde bir araştırma olarak desenlenmiştir. Bununla birlikte daha önce belli bir amaca ve konuya yönelik yapılan çalışmaları birlikte göz önüne alınıp incelenmesi ve senteze ulaşılması nedeniyle meta-analiz de uygulanmıştır. Köy Enstitülerinin kurulmasında rolü olan yöneticilerin, bu okullarda öğretmenlik yapanların ve yine bu okullarda öğrencilik yapanların hatıra ve anlattıklarından hareket ederek köy enstitülerinin ideolojik yapısı ele alınıp verilmeye çalışılacaktır. Araştırmada yazılı kaynakların yanı sıra İvriz Köy Enstitüsü mezunu 7 öğretmen ile hazırlanmış olan yarı yapılandırılmış mülakat formu ile görüşme yapılmıştır. Veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Köy Enstitüleri, İdeolojik Boyut, İdeolojik Yapı, Eleştiriler.

* Yrd. Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
(nihalyildizqkmu.edu.tr).

** Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi.
(oakandere@konya.edu.tr).

IDEOLOGICAL STRUCTURE OF VILLAGE INSTITUTES

Abstract

The Village Institutes have been the most discussed topic in the field of education of Republican history and even in all fields. Although it has been 77 years since their establishment and over 63 years since they were closed, they never lost their up-to-dateness.

Many articles and researches were made on the institutes. The researches and articles have been written with a focus on the general functioning of the Village Institutes, reasons for their closure, their effects on the country, echoes, answers to the criticisms, before and after. Many important people from inside and outside the institute including the National Education Minister of the period Hasan Ali Yücel and the General Director of Primary Education Ismail Tonguç wrote books about these subjects. An important part of the researches and articles were criticisms and answers given to the criticisms. The criticisms were made from very different points, from different aspects. Sometimes realistic and sometimes unrealistic criticisms have been made in many areas, ranging from the large number of students being employed to the peasant-urban class distinction, from the low salary of teachers to the greatness of the principals' authority, coeducation to the absence of religion lesson. There was another dimension in the criticisms against the Institutes; an ideological dimension which was advocated to exist by those opposing to the Institutes and which was generally denied by the Institutions. The ideological dimension was criticized by some people because they saw something, by some because of conflicts of interest and by others because of different reasons.

This study will focus on the ideological dimension, which was the focal point of the criticisms against the Village Institutes and which was the main cause of their closure. This research was designed as a research in the descriptive survey method. However, meta-analysis has also been applied because it has been synthesized beforehand by examining the studies made for a certain purpose and subject. The ideological structure of the village institutes will be tried to be handled by acting from the administrators who have the role in the establishment of the Village Institutes and those who teach in these schools and those who are students in these schools. In addition to the sources mentioned in the survey, interviews were held with the semi-structured interview form prepared with 7 teachers who attended İvriz Village Institute. The data were analyzed by descriptive analysis method.

Keywords: *Village Institutes, Ideological Dimension, Ideological Structure, Criticisms.*

Giriş

Yüzyıllardır birçok ülkeye hâkim olmuş Osmanlı Devleti'nin yıkılıp yerine Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte dünyaya uyum sağlamak ve mevcut durumu geliştirmek için birçok alanda inkılâplar yapılmıştır. Eğitim sistemimizde yapılan inkılablar şu şekildedir; 3 Mart 1924' de Tevhit-i Tedrisat Kanunu (Eğitim ve Öğretimin Birleştirilmesi), 2 Mart 1926'da bugünkü eğitim sistemimizin temeli olan Maarif Teşkilatı Hakkındaki Kanun, 1 Kasım 1928'de Yeni Harflerin Kabulüdür. Ayrıca 12 Nisan 1931'de Türk Tarih Kurumu, 12 Temmuz 1932'de Türk Dil Kurumu açılmıştır.

Türk eğitim sisteminde yapılan köklü değişikliklerden sonra, çıkarılan kanunların uygulanma ve benimsenme aşamasında birçok yeni model denenmiştir. Örneğin; yeni Türk alfabesini tanıtarak okuma, yazmayı yaygınlaştırmak için 1 Ocak 1929'da Millet Mektepleri¹, eğitimin yaygınlaşması amacı ile ise 19 Şubat 1932'de Halk Evleri açılmıştır¹. Cumhuriyetin yeni kurulduğu dönemde her ne kadar bu inkılablar gerçekleştirilse de halkçılık ilkesini benimsemiş yeni rejim bunu pratik hayata geçirememiştir².

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde nüfusun % 80'inin köylerde olmasından dolayı, köy eğitimi ve köyün kalkınması üzerinde ki çalışmalara ağırlık verilmiştir. Eğitim sisteminde yeni modeller geliştirmek amacı ile ülkemize yabancı uzman eğitimciler davet edilmiştir. Bu uzmanlardan eğitim sistemimiz üzerine incelemelerde bulunmaları ve uygulama önerileri getirmeleri istenmiştir³. Ancak köy okulları ile ilgili incelemelerin yüzeysel kaldığı ve ülkemizin köy şartları göz önünde tutulmadığı için bu araştırmalardan çok fazla yararlanılmamıştır. Köy çocuklarının eğitimini dikkate alan uzmanlardan birisi olan Amerikalı eğitimci John Dewey 1924'de Türkiye Maarifi Hakkında Rapor'da köy okulları ile ilgili; öğretmen yetiştirme şeklinin köy hayatının temeli olan çiftçilerin ihtiyacı doğrultusunda olması ve köylere süratle okul yapılması gerektiği gibi konulara değinmiştir⁴⁻⁵. Bir diğer uzman olan Beryl Parker 1934 yılında hazırlanan Türkiye'de İlk Tahsil Raporu'nda; köy okullarındaki birleştirilmiş sınıf öğretmenlerinin başarılarını öğretmenlerin yine zekâsına ve görgüsüne bağlamıştır. Ayrıca öğretmenlerin yetiştirilmesinde köy ve şehir gibi bir ayrıma gerek olmadığını, bütün yetiştirilen öğretmenlere köy şartlarının

1 Mustafa Şahin, "Bir Halk Eğitim Çalışması Örneği Olarak Millet Mektepleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.2, İzmir, 1992, ss.213-234.

2 Nurgün Koç, *Ulus Devletin Yapılandırılması Sürecinde Köy Enstitüleri*, Akademik Düzlemde Köy Enstitüleri Sempozyumu, Dikili Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2016, s.10.

3 Mustafa Şahin, "Türk Eğitim Sisteminde Yabancı Eğitim Uzmanlarından Yararlanma", *Toplumsal Tarih*, C.9, S.54, İstanbul, ss.12-18

4 John Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, T.C. Maarif Vekilliği Ana Programa Hazırlıklar, Seri.B, No.1, Devlet Basımevi, İstanbul, 1939, ss.19-22.

5 Mustafa Şahin, "John Dewey's Influence on Turkish Education System in the Early Republic Era", *European Journal of Education Studies*, V.3, I.6, Kosova, pp.622-632.

öğretilmesi gerekliliği ile yatılı köy okullarının açılması gerektiği gibi öneriler sunmuştur⁶⁻⁷. Ancak Parker'ın raporunda da o dönemdeki ülkemizin sosyo-ekonomik durumu ve yaşam şartları dikkate alınmamıştır.

Yabancı uzmanların yanında Türk eğitimciler ve uzmanlarda eğitim sistemimizin daha verimli olması için çözümler aramışlardır. Nüfusun köylerde yoğun olmasından dolayı aranan çözümlerin birçoğu yine yabancı eğitim uzmanlarında olduğu gibi köye yönelik olmuştur. Özellikle köyde eğitim-öğretimi sağlayacak ve yürütecek, aynı zamanda devletin temsilcisi olacak olan öğretmenlerin, köy hayatına uyum sağlayacak şekilde yetiştirilmesi gerektiği üzerinde önemle durulmuştur. Eğitime öncelikle köylerden başlanması gerekmektedir.

17 Nisan 1940' da kurulan Köy Enstitüleri ile amaç sadece köy çocuklarını eğitmek değil aynı zamanda tümüyle bir köy seferberliği oluşturmaktır. Üretim içinde eğitim esas alınmıştır. Basit bir örgün eğitim modeli olmayan Köy Enstitüleri, okul eğitimin yanında aynı zamanda yaygın ve mesleki eğitim uygulaması ile bir nevi halk eğitimi, Yüksek Köy Enstitüsü bağlamı ile de bir nevi üniversite niteliği taşımaktaydı⁸. Enstitülerdeki ziraat, hayvancılık ve diğer işlerle birlikte okulun da katkısıyla köyün kalkınmasının sağlanması, öğrencilere sadece teorinin değil uygulamanın da öğretilmesi ile günlük hayatta kullanabileceği bilgilerin verilmesi esas olmuştur. Bu bağlamda bütün öğretim muhtevası, programı ve ders çizelgesi köy şartlarına ve gereksinimlerine uygun olarak düzenlenmiştir. Köy Enstitülerinin amacı ise şu şekilde özetlenebilir:

Köy öğretmen yetiştirmek,

Öğretmen aracılığı ile köye lider yollayarak farklı bir öğrenim tipi yaratmak,

Eğitim yolu ile tarımı geliştirmek,

Sadece okuma yazma değil halkı bilinçlendirmek,

Köy halkının bilinç düzeyini yükselterek ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamda etkin kılarak yükseltmektir⁹.

1954 yılında köy enstitülerinin kapanmasının öncesinde ve sonrasında (günümüzde dahil olmak üzere) enstitülere yönelik pek çok olumlu ve olumsuz eleştiriler gelmiştir. Bu eleştirilerin büyük bir bölümünün temelinde ideolojik

6 Beryl Parker, Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor, T.C. Maarif Vekilliği Ana Programa Hazırlıklar, Seri.B, No.4, Devlet Basımevi, İstanbul, 1939, ss.39-40.

7 Mustafa Şahin, Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Uygulamalarında Yabancı Uzmanların Yeri (1923-1960). Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi, İzmir, 1996, ss.108-119.

8 Eylem Kara, *Bozkırlar Üzerinde Doğan Bir Güneş: Köy Enstitüleri*, Akademik Düzlemde Köy Enstitüleri Sempozyumu, Dikili Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2016, s.39.

9 Hatice Doğan, *Türkiye'deki Köy Enstitülerinin Toplumsal Değişimdeki Yeri*. Akademik Düzlemde Köy Enstitüleri Sempozyumu, Dikili Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2016, s.50.

düşünceler ve farklı bakış açıları yer almaktadır. Kaynakların hemen hemen tamamında kapanma nedeni olarak ise o dönemin iktidar partisi olan Demokrat Parti'nin görüşlerine köy enstitülerinin sisteminin ters olması ya da Cumhuriyet Halk Partisi tarafından kurulması sebep olarak gösterilmektedir.

Literatür tarandığında bugüne kadar enstitülerle ilgili pek çok çalışma yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalar genellikle enstitülerin yapısı, işleyişi, dersleri, öğretmenleri, öğrencileri, getirileri gibi noktalara odaklanmıştır. Ancak yapılan çalışmaların içinde enstitülerin kapanma nedeni olarak gösterilen ideolojik düşünme yapılarının incelenmesi bulunmamaktadır. İdeolojik düşünme yapısı ile ilgili yazılmış olumlu ya da olumsuz görüş bildiren gazete yazılarına enstitüden mezun olmuş öğrencilerin hatıralarını yazarken çeşitli eleştirilere cevap niteliğinde yazdıkları kitap bölümleri ya da paragrafları bulunmaktadır. Bu nedenle, daha önce böyle bir çalışma yapılmamasından ve her iki görüşün düşüncelerinden yararlanarak objektif bir bakış açısı ile yazılmasından dolayı araştırmanın alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın amacını, Köy Enstitülerinin ideolojik yapılarını belirlemek oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda şu sorulara yanıt aranmıştır:

Köy Enstitülerine yönelik sağ kesim ve sol kesim tarafından yapılan olumlu ve olumsuz eleştiriler nelerdir?

Köy Enstitülerinin siyasal katılımdaki rolleri ne şekildedir?

Köy Enstitülerini ideolojik kurumlar olarak gösteren faktörler nelerdir?

Köy Enstitülerinden mezun olmuş kişilerin ideolojik bakış açıları ve sebepleri nelerdir?

Araştırma betimsel tarama modelinde bir araştırma olarak desenlenmiştir. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu olduğu şekliyle betimlemeyi amaç edinen bir araştırma yaklaşımıdır¹⁰. Ayrıca daha önce belli bir amaca ve konuya yönelik yapılan çalışmalarını birlikte göz önüne alarak inceleyip bu çalışmaların sonucundan bir senteze ulaşmak için kullanılan yöntemlerden olan meta-analiz bu çalışmada uygulanmıştır¹¹. Köy Enstitülerinin kurulmasında rolü olan yöneticilerin, bu okullarda öğretmenlik yapanların ve yine bu okullarda öğrencilik yapanların hatıra ve anlattıklarından hareket ederek köy enstitülerinin ideolojik yapısı ele alınıp verilmeye çalışılmıştır. Araştırmada yazılı kaynakların yanı sıra İvriz Köy Enstitüsü girişli 7 öğretmen ile hazırlanmış olan yarı yapılandırılmış mülakat formu ile görüşme yapılmıştır. Görüşmeler, İvriz Köy Enstitü binasına taşınma yıl dönümü olan 26 Haziran'da İvriz Öğretmen Okulu'nun bahçesindeki enstitülülerin

10 Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2011, s.77.

11 Şener Büyüköztürk, Ebru Kılıç Çakmak, Özcan Erkan Akgün, Şirin Karadeniz, Funda Demirel, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara, 2014, s. 223.

buluşmasında gerçekleştirilmiştir. Öğretmenlerden bir tanesi 1941, iki tanesi 1943, bir tanesi 1945, bir tanesi 1946, bir tanesi 1948 ve bir tanesi de 1949 yıllarında enstitülere dahil olmuşlar ve hepsi 5 yılın sonunda başarı ile mezun olmuş erkeklerden oluşmaktadır. Veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırmanın bulgularında betimsel analize uygun olarak doğrudan alıntılardan yararlanılmıştır. Betimsel analiz dört aşamadan oluşur:

- Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma,
- Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi,
- Bulguların tanımlanması,
- Bulguların yorumlanması¹².

1. Köy Enstitüleri

Atatürk'ün önderliğinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin gelişmesi ve muassır medeniyetler seviyesine ulaşması için pek çok alanda çalışmalar yapılmıştır. Cumhuriyetin ilanının sonrasında, uzun ve zorlu bir savaştan çıkmış olan devletin en önemli gereksinimi kalkınmaktır. Bu kalkınmanın önündeki en önemli engel, savaş sırasında çok sayıda okur-yazarını kaybetmiş olan ülkenin eğitilmiş kişilerden yoksun olmasıdır. Bu nedenle cumhuriyet sonrasında eğitim çalışmaları, diğer çalışmaların içinde önemli yer kaplamış ve gelişimini sağlamak için pek çok yola başvurulmuştur. Özellikle Atatürk bu konunun üzerinde önemle durarak bir takım temel prensipler oluşturmuştur. Bunlar; ulusal eğitim ile yeni rejimin getirdiği toplumsal ve ulusal değerleri temel alan, bilimsellik ile yaşamın her alanında bilimin aydınlığını kullanan, laiklik ile eğitim üzerindeki dinsel baskıyı kaldırılan, demokratiklik ile demokrasinin öğrenilip yaşam tarzı haline getirilen, halkçı ve hakçı eğitim ile kişiyi özgürleştirirken demokratik değerlerle halkın özgürlükçü değerlerini geliştiren, devrimci eğitim ile çağdaşlığı, aklın egemenliğini koruyarak yeni değerleri taşıyan, barışçı eğitim ile ulusal değerlerin korunurken evrensel değerleri de kazandıran, işlevsellik ile bilgilerin günlük yaşamda işe yararlı olması ve insanları becerikli, üretken kılan, karma eğitim ile kadın erkek eşitliğini kabul edilmesi ve ardından bunun gereği olarak karma eğitimde kız öğrencileri yer alan ilkeler topluluğu eğitim sistemimizin temelini oluşturmaktadır¹³. Bu ilkelerin üzerinden neredeyse bir asır geçmesine rağmen halen eğitim sistemimizdeki geçerliliğini yitirmemiş olmasının yanında her birinin önemi gün geçtikçe artmaktadır.

Köy eğitimi ve köy kalkınması, ülkemizin coğrafik yapısından ve nüfus dağılımının büyük bir kısmının köylerde yaşamasından dolayı Osmanlı

12 Remzi Altunışık, Recai Coşkun, Serkan Bayraktaroğlu, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Sakarya Kitabevi, Sakarya, 2010, s.322.

13 Niyazi Altunya, *Köy Enstitüsü Sistemine Genel Bir Bakış*, Kuruluşunun 70. yılında Bir Toplumsal Değişim Projesi Olarak Köy Enstitüleri Sempozyumu, Kastamonu, 2010, ss.29-33

Devleti'nden itibaren devletin ve eğitimcilerin önemle üzerinde durduğu bir konu olmuştur. Bu nedenle köy eğitimi ve kalkınması sürekli düşünülen ve geliştirilen, yeni yeni modeller denenilen bir durumu oluşturmuştur. Köy okulları için öğretmen yetiştirilmesine ilişkin görüş ve tasarıların ortaya atılışı, II. Meşrutiyet dönemine kadar uzanmaktadır. Cumhuriyet döneminde ise Atatürk eğitimin devletin ilerlemesinde, gelişmesinde en önemli öğelerden biri olduğunu belirterek, özellikle köy eğitiminin üzerinde durmuş ve konuşmalarının pek çoğunda bu konulara değinmiştir. 1 Mart 1922'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 3. Yasama Yılı Açılış Konuşmasında; eğitimin genelleştirilmesini ülkemizi yöneten bütün hükümetler tarafından hedeflendiğini ancak yapılanların batı taklidinden ibaret olmasından dolayı başarıya ulaşmadığını belirtmiştir. Ülkemize ait olması gereken eğitim politikasının özelliklerini ise şu şekilde belirtmektedir; sosyal yapının gerçek unsuru olan köylünün eğitilmesi için genel olarak bütün köylüye okuma, yazma ve vatanını, dinini, dünyasını tanıtacak kadar coğrafya tarih, din ve ahlâk ile ilgili bilgiler verme ve dört işlemi öğretmenin eğitim programının ana amaçları arasında olması gerektiğini vurgulamıştır. Bunların yanında çocukların sosyal hayat ve ekonomide etkili ve yararlı kılabilmek için gereken basit bilgileri uygulamalı bir biçimde vermek ulusal eğitim programımızın temelini oluşturması gerektiğini belirtmiştir¹⁴.

Köye ve sorunlarına ilişkin Cumhuriyet dönemindeki ilk çalışma, "öğretmen" yetiştirmek amacıyla 1926 yılında Kayseri ve Denizli'de kurulmuş olan "Köy Muallim Mektepleri"nin açılmasıdır. Yaklaşık 6 yıl eğitim öğretim veren bu okullar Türkiye'de çocuk eğitiminin başlamasına öncülük etmişlerdir. 1933 yılına kadar eğitim öğretim faaliyetlerini sürdüren bu okullarda "eğitim ve üretimin iç içe olduğu" olgusu geçerliydi¹⁵⁻¹⁶⁻¹⁷. 1933 yılında diğer öğretmen okullarından bir farkı olmaması ve eğitimde ikiliğe düşüldüğü düşüncesi ile kapatıldı. Böylece köye öğretmen yetiştirme konusunda yeni arayışlar tekrar başladı. Bu sırada yeni bir uygulama olarak Köy Enstitülerinin öncüsü Köy Eğitimcileri Projesi geliştirilmiştir. Özellikle nüfusu 400'den az olan köylerdeki öğretmen ihtiyacını karşılamak amacı ile askerliğini onbaşı ve çavuş olarak yapmış okuma yazma bilen askerlerin 6 aylık bir kurstan sonra eğitimci olarak 3 sınıflı köylere gönderilmesi ile köy çocuklarının eğitim sorununun hafifleyeceği düşünülmüştür¹⁸.

14 TBMM I. Dönem 3. Yasama Yılı Açılış Konuşmaları, Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D.1, C.1, S.2, 1 Mart 1922, http://www.tbmm.gov.tr/tarihce/aturk_konusma/1d3yy.htm Erişim Tarihi: 12.01.2016

15 Mustafa Şanal, Savaş Karagöz, Türk Eğitim Tarihi İçerisinde KayseriZincidere Köy Muallim Mektebi ve Faaliyetleri, Milli Eğitim Dergisi, S.172, Ankara, 2006, ss.183-202.

16 Niyazi Altunya, Köy Enstitülerinin Tarihçesi, Kuruluşunun 50. Yılında Köy Enstitüleri, Eğit-der Yayınları, Ankara, 1990, s.84.

17 Ali Arayıcı, Kemalist Dönem Türkiye'sinde Eğitim Politikaları ve Köy Enstitüleri, Ceylan Yayınları, İstanbul, 1999, ss.79-180

18 Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara Üniversitesi, Ankara, 1989, s.433.

Kirby'e göre öğretmen düşüncesi tamamen ulusal olup hiçbir yerden kopya edilmemiştir¹⁹. Bu projenin başına Gazi Eğitim Enstitüsünde hoca ve köyde eğitim konusunda pek çok araştırma yapmış olan İsmail Hakkı Tonguç getirilmiştir. Eğitimcilerin eğitileceği yer olarak Eskişehir Çifteler seçildi. Eğitimciler sadece kendi köylerindeki çocuklara dersler vermekle kalmamışlar aynı zamanda akşamları da yetişkinlere okuma yazma kursları açmışlardır. Tonguç, 1937 yılında hazırladığı bir raporda eğitimci deneyimini olumlu biçimde değerlendirmekle birlikte bunun kalıcı olmadığına, köylere daha yetkin eleman yetiştirmek gerektiğine ve köy çocuklarının, sadece pratik meslek erbabı olarak değil, yeteneklerinin elverdiği yere kadar ilerlemelerine olanak verecek biçimde eğitilmelerine dikkat çekmektedir²⁰. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan daha geniş çözümler aramaya başlamış ve temeli 1926'da oluşturulan "Köy Muallim Mektepleri" ile aynı programda, aynı işleyişte "Köy Öğretmen Okulları" nı açmıştır. 1937 yılında İzmir Kızılçullu'da ve Eskişehir Mahmudiye'de, 1938 yılında ise Edirne Karaağaç'ta olmak üzere üç tane Köy Öğretmen Okulu açılmıştır. 1940 yılında Köy Enstitüleri'nin açılması ile bu okullar kapatılmıştır.

10 Kasım 1938'de Atatürk'ün ölmesi ile Cumhurbaşkanlığı koltuğuna İsmet İnönü oturmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı'na ise Hasan Ali Yücel, İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne de İsmail Hakkı Tonguç getirilmiştir. Özellikle Köy Öğretmen okulları kendilerinden beklenen başarıyı gösteremeyince, 17 Nisan 1940 tarihinde çıkarılan 3803 sayılı "Köy Enstitüleri ve Köye Lüzumlu Sanat Erbabı Yetiştirme Kanunu" 1. maddesi " Köy Öğretmeni ve diğer meslek erbabı yetiştirmek üzere, tarım işlerine uygun arazisi bulunan yerlerde Milli Eğitim Bakanlığınca Köy Enstitüleri açılır." hükmünce Köy Enstitüleri açılmıştır. Eğitimci projesi ve Köy Öğretmen Okulları'nın eksik kalan yanları tespit edilerek bunların giderilebileceği yeni kurum olarak Köy Enstitüleri açılmıştır. Amaç daha kapsamlı ve daha üst düzeyde üretim içinde eğitim verebilmek olarak belirlenmiştir.

Köy Enstitülerinde öğrenci yetiştirme ilkeleri şu şekildedir:

Kentlerin dışında, tarıma elverişli alanlarda kurulmaları,

Köy şartlarına uyum sağlayabilecek kişiler yetiştirme,

Köyden aldıklarını tekrar köye verme,

İş eğitimi ilkesi gereği yaparak ve yaparken öğrenme,

Demokratik eğitim verme,

Eğitim yöntemi olarak imece usulünün kullanılması şeklinde belirlenmiştir²¹.

19 Fay Kirby, Türkiye de Köy Enstitüleri, Columbia Üniversitesi Doktora Tezi, Ed. Engin Tonguç, Güldikenî Yayınları, Ankara, 2000, s.120.

20 Altunya, a.g.e., 1990, s.90.

21 Mahmut Makal, *Köy Enstitüleri ve Ötesi*, Köy Enstitülerinin Kuruluşunun 50 Yılına Armağan,

Cumhuriyet Döneminde köylerin şehirlerden daha fazla yetersizlikler ve kötü yaşam koşulları içinde bulunduğu belirtilebilir. Bu durum Köy Enstitülerinin temel özelliklerinin belirlenmesinde etkili olmuştur²². Köy Enstitüleri, köyde eğitim sorununun çözerken aynı zamanda köyde modernleşmeyi gelişmeyi hızlandırmayı hedeflemekteydi. Burada uygulanan ve esas alınan modern yaşam davranışları ve araçları önce enstitü yakınlarındaki köyler, sonra enstitüden mezun olan öğrenciler aracılığı ile tüm ülkeye aktarılacaktı²³. Cumhuriyetin ilk yıllarında yeni yönetim şekli olan demokrasinin halka öğretilmesi ve davranış olarak kazandırılması amaçlanıyordu. Bu amaçla yapılan çalışmaların özellikle ülke nüfusunun yoğun olduğu köylerde yürütülmesi önemliydi. Bu doğrultuda Köy Enstitülerine gelen öğrencilerin öncelikle demokrasiyi öğrenmeleri, sonra öğretmenlik yapacakları köylerde köy halkına demokrasiyi öğretmeleri ve davranış olarak kazandırmaları bir diğer amaç olarak belirlenmişti²⁴.

Enstitülerin işleyişinde, enstitünün müdürü tüm yönetimden sorumlu olan kişiydi. Müdür yardımcısı ise ödenek işlerini yasalara uygun yürüten kişi olarak satın alma, ödemeler ve bütçe işleri ile ilgilenirdi. Ayrıca bir memur döner sermayeyi idare ederdi. Ancak bazı okullarda bu işi bir öğretmen üstlenirdi. Her enstitünün bir eğitim başı vardı. Bunlar tüm eğitim işlerinden sorumlu olmanın yanında kendi branş derslerini de okuturdu. Eğitim başı disiplini sağlar, öğrenci-öğretmen toplantılarını idare eder ve enstitüdeki bütün işlerin düzenli olarak yürütülmesini sağlardı²⁵.

3803 sayılı yasanın çıkarılması ile birlikte Eskişehir Çifteler, İzmir Kızılçullu, Kırklareli Kepritepe ve Kastamonu Gök köy Öğretmen Okulları Köy Enstitülerine çevrilmiştir. Diğer enstitüler ise kısa bir zaman içinde birkaç ili kapsayacak şekilde merkezi yerlere kurulmuştur. 1940 yılında: İzmir-Kızılçullu Köy Enstitüsü, Eskişehir-Çifteler Köy Enstitüsü, Lüleburgaz-Kepritepe Köy Enstitüsü, Kastamonu-Gök köy Köy Enstitüsü, Malatya-Akçadağ Köy Enstitüsü, Antalya-Aksu Köy Enstitüsü, Samsun (Ladik)-Akpınar Köy Enstitüsü, Adapazarı-Arifiye Köy Enstitüsü, Trabzon (Vakıfkebir)-Beşikdüzü Köy Enstitüsü, Kars-Cilavuz Köy Enstitüsü, Bahçe-Düziçi Köy Enstitüsü, Isparta-Gönen Köy Enstitüsü, Balıkesir-Savaştepe Köy Enstitüsü, Kayseri-Pazarören Köy Enstitüsü kurulmuştur. 1941 yılında: Ankara-Hasanoğlan Köy Enstitüsü, Konya(Ereğli)-İvriz Köy Enstitüsü; 1942 yılında: Sivas (Yıldızeli)-Pamukpınar Köy Enstitüsü, Erzurum-Pulur Köy Enstitüsü; 1944 yılında: Ergani-Dicle Köy

Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1990, ss. 54-55.

- 22 Hüseyin Kıran, Fatma Susar Kırmızı, Ali Rıza Erdem, *Köy Enstitüsü Mezunlarının Görüşlerine Göre Köy Enstitülerinin Kuruluş Nedenlerine İlişkin Nitel Bir Araştırma*, Kuruluşunun 70. yılında Bir Toplumsal Değişim Projesi Olarak Köy Enstitüleri Sempozyumu, Kastamonu, 2010, s.319.
- 23 Birgül Bozkurt, *Köyde Cumhuriyet: Köy Enstitüleri. Köy Enstitüleri ve Yeni Arayışlar*, Ege Tam Basım Yayın, İzmir, 2001, s.108.
- 24 Musa Taşkaya, Sait Akbaşlı, "Yazma Öğretiminde Köy Enstitülerinin Yeri", Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, C.4, S.1., Mersin, 2008, s.18.
- 25 Nazif Evren, *Köy Enstitüleri Neydi, Ne Değildi*, Güldikeni Yayınları, Ankara, 1998, s.37.

Enstitüsü, Aydın-Ortaklar Köy Enstitüsü; 1948 yılında: Van-Erciş Köy Enstitüsü kurulmuştur.

1942 yılında çıkarılan 4274 sayılı Köy Enstitüsü ve Köy Okulları Kanunu ile köy okullarındaki ilköğretim yapı ve esasları ile Köy Enstitülerinin hedef ve işleyişleri arasındaki ilişki belirlenmiştir. 1943’de Köy Enstitüleri öğretim programı hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. Köy Enstitülerinin 1940-1943 dönemi kuruluş, 1943-1946 dönemi gelişim, 1946 ve sonrası da yozlaşma dönemidir²⁶. 1944 yılında Hasan Ali Yücel’in Köy Enstitüleri II. Broşürü’ne yazdığı önsözde rakamlarla gelişimi belirterek 16.400 kız ve erkek öğrenci olduğunu, bunların 2000’in mezun olup öğretmen olarak köylere gideceğini, 16 enstitüde öğrenci emeğiyle elektrige kavuşulduğu, Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü’nün açıldığını ve 130 öğrencinin alındığı gibi bilgileri vermiştir²⁷. 1946 yılından sonra enstitülerin önce ıslah edileceği söylenmiş, daha sonra yavaş yavaş enstitü ruhundan çıkarılmış ve kapanma dönemi başlamıştır.

Köy Enstitülerinin öğretmenleri yedi çeşit kaynaktan geliyordu. Bu öğretmenlerin köy enstitüleri eğitim anlayışı ve ülkelerine göre yetiştirilip yönlendirilmeleri hem zaman alıyor hem de bu konularda bazen başarısızlıkla karşılaşabiliyordu. Bu olumsuzlukları gidermek, köy enstitülerine öğretmen yetiştirmek, köy inceleme ve araştırmalarını yapacak eleman sağlamak, köy bölgeleri için gezici başöğretmen ile bölge ilköğretim müfettişleri yetiştirmek için 1942 yılında Yüksek Köy Enstitüsü’nün açılması kararlaştırıldı²⁸. Böylece Köy enstitülerine öğretmen sağlamak amacı ile Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü açıldı.

Köy Enstitüleri ile pek çok köy kalkınmaya başlamış ve köylüler daha bilinçli hale gelmişlerdi. Bu durum özellikle de toprak ağalarının, çıkarıcı çevrelerin ve Atatürkçü düşüncenin yanında olmayanların işine gelmemeye başlamıştı. Demokrasiyi yaymak ise bu kişilere tamamen ters düşmüştü. Buyrukları yerine getiren, gücünden kuvvetinden bir şekilde faydalanılan köylü artık eşitçe bir yaşam düşüncesi ile kendi kendini idame ettirir hale gelmişti. Bu nedenle ortamı bu derece ateşleyen ve bir anda değiştirmeye kalkışan enstitüleri kapatmanın yolları aranmalıydı. Kapatmak için aranan yolları bulmak çok da zor olmamıştı. Çünkü Köy Enstitüleri kızların ve erkeklerin bir arada okuması, okuma kitaplarının çeşitleri, öğrencilerin çalışarak kendi işlerini kendilerinin yapması gibi pek çok nedenle eleştirilerin hedefi olmaya hazır durumdaydı.

Ülkenin o dönemde her yerinde çok ama çok fazla öğretmene ihtiyacı varken genel kültürle bezenmiş bir öğretmen okulunun o günün şartlarına göre

26 Abdullah Demirtaş, *Çağdaş Eğitim ve Köy Enstitüleri*, Dikili Belediyesi Kültür Yayınları 4, Ankara, 1993, s.15.

27 Mehmet Başaran, *Özgürleşme Eylemi: Köy Enstitüleri*. Köy Enstitülerinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1990, s. 25.

28 Mehmet Sazak, *Köy Enstitülerinin Evreleri*, Kuruluşunun 70. yılında Bir Toplumsal Değişim Projesi Olarak Köy Enstitüleri Sempozyumu, Kastamonu, 2010, s.221.

fazla lüks olduğu düşünülmeğe²⁹. Yıkma için kullanılan öğeler ise halkın duyarlı olduğu din ve ahlakı kullanmaktı. Yeni kurulan bir siyasi parti ile de saldırılar çoğaldı ve kapandı³⁰. Enstitülere pek çok olumsuz eleştiri yöneltilirken, 1950 yılında Demokrat Parti seçilmesi ile kapanma süreci daha da hızlandırıldı. Başlangıçta yapılan açıklamalarda enstitüleri ıslah etme ya da millileştirme ifadeleri kullanıldı. 1947 yılından itibaren pek çok değişikliğe uğrayarak esas amacının dışına çıkartılan enstitülere son nokta 1954 yılında Köy Enstitülerinin İlköğretmen Okullarına çevrilmesi ile yasal olarak da koyulmuş oldu.

2. Köy Enstitülerinin İdeolojik Yapısı

Köy Enstitüleri açık bir şekilde ifade edilmese de sık sık ideolojik yapıları ile gündeme gelmiştir. İvriz Köy Enstitüsü'nden mezun olan öğretmenlerle yapılan birebir görüşmelerde genel kanı enstitülerin tamamen siyasal yapılar olduğu şeklinde olmuştur. Ancak bu siyasal yapıyı Atatürk milliyetçiliğine bağlı olma ve değişen düzenle uyum içinde yetiştirilme olarak belirtmişlerdir. Sadece bu değil milli kültürlerle yoğrulmuş bir eğitim öğretim sistemi içinde bulduklarını da vurgulamışlardır. Ayrıca hemen hemen hepsinin, enstitüler üzerinde ayrı ayrı emeği olan; dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'a bağlılıkları oldukça üst seviyelerde olduğu tespit edilmiştir.

2.1. Köy Enstitülerine Yönelik Olumlu ve Olumsuz Eleştiriler

Siyasal açıdan sol ve sağ görüşlü kesimlerin eleştirileri, toplumsal açıdan köye yeni bir okulun girmesi ile var olan düzenin değişeceği, yönetsel açıdan bazı enstitü yöneticilerinin görevlerini kötüye kullandıkları, eğitimsel açıdan eğitimin yeni anlayış ile sürdürülmesine karşı eleştiriler artarak gelmekteydi. Bunlarının yanında öğrencilere ve halka yüklenen iş yapma yükü de ayrıca bir eleştiri konusu olarak enstitülerin karşılıklarına çıkmaktaydı.

Köy Enstitülerine yapılan eleştirilerin odağında; öğrencilerin bedensel olarak çok çalıştırıldığı, her şeylerini kendilerinin yaptığı, çocukların azla yetinerek ezildikleri yer almıştır. Çalışmalarından dolayı güçsüz ve zayıf düşen bu çocukların pek çoğunun hastalandığı gibi söylemlerde bulunulmuştur. Ancak bu konuda mezun olan öğrencilerin anılarından, birebir görüşmelerden farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Bazı Köy Enstitüleri bunları doğrularken bazıları ise katiyen böyle bir şeyin yaşanmadığını şiddetle reddetmişlerdir. İvriz Köy Enstitüsü mezunları ile yapılan birebir görüşmelerde ise hiçbir öğrencinin çalışmaktan dolayı kötü bir hastalığa yakalanmadığını, keyifle iş başı yaptıklarını, zorlanan arkadaşlarına kendilerinin ve öğretmenlerinin yardımında

29 Köy Enstitüleri İle İlgili Yasalar, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, C.2, İzmir, 2000, s.225.

30 Nuri Çelik Yazıcıoğlu, *Türkiye'de Köy Enstitüleri Gerçeği*, Kuruluşunun 70. yılında Bir Toplumsal Değişim Projesi Olarak Köy Enstitüleri Sempozyumu, Kastamonu, 2010, s.376.

bulduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca derslerin bir hafta uygulama bir hafta kültür dersi şeklinde geçmesi ile dinlenme fırsatının verildiğini ifade etmişlerdir.

Köy Enstitüleri ile köy okullarının bina yapımında sadece köylüler değil aynı zamanda bu okullara okumak amacı ile gelen öğrencilerde çalıştırılmışlardır. Birçoğu daha çok küçük yaşta denecek olan öğrenciler, kendilerinden beklenen çalışma gücünün üstünde çalıştırılmış, bir kısmı hastalanmış, bir kısmı sakat kalmış hatta ölenler olmuştur³¹. Bu konu ile ilgili şöyle bir anı anlatılmaktadır: ' Dicle Köy Enstitüsü 4/B sınıfı öğrencilerindendim. 1, 2, 3, 4. sınıflarda gördüğümüz derslerin toplamı 8 ay olabilir. Diğer ayları ise amele olarak çalıştık. Ne zorluklar geçirdiğimizi tarif edemem. Enstitümüz 7-8 bina iken 18-20 binaya kavuşturduk. Nice kanallar açtık. Nice fidanluklar yetiştirdik (...) arkadaşlarımızdan niceleri fitik hastalığına yakalanıp ameliyat oldular. Niceleri delirip kaçtılar. Bazı arkadaşlarımız ise sağlam geldikleri halde çürük olarak evlerine gittiler. Birkaç arkadaşımız da ana baba hasreti çekerek yapılan zorluklar karşısında hastalanarak gözlerini hayata kapadılar (...) İşlerin geri kalmaması için 1'de, 2'de, 3'de ders namına bir şey görmeden ve bilip öğrenmeden hepimize toptan sınıf geçirdiler.'³². Okul işlerinin öğrenciye yaptırılması ve öğrencilere yapabileceklerinden çok iş gücü verilmesi Köy Enstitülerinin en çok eleştirilen yanı olmuştur. Üstelik köy okulları hariç diğer okullarda böyle bir uygulama olmaması da TBMM'de Kazım Karabekir Paşa'da dahil pek çok kişinin haklı eleştirilerine maruz kalmıştır.

İvriiz Köy Enstitüsü'nün ilk mezunlarından olan Prof Dr. Memiş Akdoğan ile yapılan birebir görüşmede ise "Bizden ölen hiç olmadı. Ama başarısız olmalarından dolayı bazı öğrenciler okuldan uzaklaştırıldılar. Sadece hastalanan öğrencilerin bazıları okulu bırakmak zorunda kaldılar. Ancak kimse okulu bırakmak istemiyordu. Herkes öğretmenlik aşkı ile yanıp tutuşuyordu." Burada anlatılanla yukarıda anlatılanlar çelişmekle birlikte tek noktada birleşebilirler; farklı enstitülerde farklı şeyler yaşanmış olabilir. Çünkü her enstitü aynı kurallar çerçevesinde yönetilse de farklı yöneticiler tarafından yönetilmekte ve kişisel farklılıkların uygulamada da farklılıklar ortaya çıkarma olasılığını getirmektedir.

Eleştirilerin ideolojik boyutu ise açısından bu günlere kadar halen tartışılan bir konudur. Eleştiriler, enstitülerin komünist bir nesil yetiştirdiği yönündeyken verilen cevaplar ise böyle bir şey olmadığı, yaşanmadığı yönünde olmaktadır. Öğretmen Meslek ve Fikir Dergisinde Akçadağ Köy Enstitüsü'nde 1947 yılından itibaren 2 yıl müdürlük yapan Hikmet Gökten bununla ilgili şöyle bir ifade kullanmıştır: "Köy Enstitülerinde birtakım solcuların yuvalar kurduklarını herkes duymuştur. Her ne kadar bunlardan birinin bile solculuğu ispat olunamadı, bir teki mahkûm edilemedi ise de, meydana olan bir gerçek de şudur ki; bu gibilerin solcu olmadıkları da ispat edilemedi. Sezgilerimizin bizi aldatmadığına inanıyoruz."³³.

31 Osman Akandere, Milli Şef Dönemi Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler, İz Yayıncılık, Ankara, 1998, s.200.

32 Cahide İleri Aksoy, Babam Tevfik İleri, Ayyıldız Yayın, Ankara, 1977, s.154.

33 Hikmet Gökten, "Ulusçuluğun ve Yurtseverliğin Şartlar", Akçadağ Köy Enstitüsü Dergisi, S.

Enstitüler kurulup bir şeyler yapmaya başladığı andan itibaren hep solculukla suçlanmıştır. Pek çok kez bu nedenle enstitüler soruşturma geçirmiş, çeşitli aramalar yapılmıştır. Ancak bu şekilde bir faaliyet olduğuna dair herhangi bir belge ele geçirilmemiştir. “Köy Enstitüleri üstüne ne düşündüğünü söyle, sana kim olduğunu bildireyim” diyen Eyüboğlu’nun bu görüşünü, Köy Enstitüsü Mehmet Başaran desteklemektedir. Enstitüler hakkında konuşanın ya da yazanın önyargılı mı; duruma göre değişebilen çıkarıcı mı; düşünen, arayan sağlamcı bir aydın mı olduklarını belirlediğini ifade etmektedir³⁴. Enstitülerle ilgili pek çok yazının yazıldığını belirten Sabahattin Eyüboğlu özellikle de okur-yazarlardan ve benzerlerini herkesten duyduğunu söylediği cümleleri şu şekilde sıralamıştır: “Bütün köylüleri okutmak güzel fikir, ama sonra toprakları kim ekecek? Koyunları kim güdecek?”, “Bunlar Shakspeare’in, Goethe’nin, Gogol’ün, Balzac’ın eserlerini okuyorlarmış, güler misin ağlar mısın? Bu eserleri biz bile okuyup anlayamıyoruz.” Eyüboğlu bu eleştirilerin hepsinin nedeninin meseleye uzaktan ve dışardan bakmak olduğunu belirtmektedir. Hatta bu sözlerin eleştiri değil kötüleme, yadırgama, küçümseme olduğunu belirtmektedir. Çünkü kendi çocuklarının ilkokuldan, liseden, üniversiteden mahrum etmek istemeyen okur-yazarların köy çocuklarına karşı böyle davranmalarının sebepleri olması gerektiğini düşünmektedir³⁵.

Engin Tonguç ise eleştirileri şu nedenlere bağlamaktadır; Köy Enstitüleri uygulama sırasında bazılarının dışarıda bırakılması, baştan uygulama içinde oldukları halde bazılarının uygulamaya ayak uyduramadıkları için uygulama dışına çıkarılması, kişisel kıskançlıklar, çekememezlikler, mesleki doyumsuzluklar yaşanması. Bir de bunların yanında ideolojik inançları nedeniyle enstitülere karşı olanlar vardı. Sağ kesimin nesnel olmasını beklemenin akıl dışı olduğunu ifade etmiştir. Sol kesimden yapılan eleştirilerin ise sol ideolojinin sindirilip özümsemiş olmasından kaynaklandığını belirtmektedir³⁶.

Köy Enstitüleri ile ilgili olumlu eleştiriler genel olarak başarıları, ilericilikleri ve yaşatılsaydı şu anki eğitim ile ilgili yaşanan sorunların yaşanmayacağı etrafında toplanırken, olumsuz eleştiriler komünizm yuvaları, dinsizlik ve ahlaksızlık etrafında toplanmaktadır. Her ne kadar Köy Enstitülerinin sol görüşe yakın olduğu söylene de neredeyse sağ görüşlülerin yaptığı eleştiriler kadar sol görüşlülerde eleştirilerde bulunmuşlardır. Ancak sağ görüşlülerin eleştirileri daha fazla ve etkisi büyük iken sol görüşlüler kısmen daha az ve etkisi de sınırlı olmuştur.

9. Akçadağ Köy Enstitüsü Basımevi, Malatya, 1947, ss.11-12.

34 Başaran, *a.g.e.*, 1990, s.145.

35 Sabahattin Eyüboğlu, *Köy Enstitüleri Üzerine*, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 1999, ss.8-9

36 EnginTonguç, Bazı Eleştirilere Yanıtlar, 2006, <http://www.koyenstituleri.de/ke> Erişim Tarihi: 11.01.2016

2.1.a. Sağ Kesim Tarafından Yapılan Eleştiriler

Köy Enstitüleri, mecliste kurulması için görüşüldüğü günden itibaren sağ görüşe sahip kişiler tarafından eleştirilerin odağında yer almıştır. Bu eleştirilerin konusu çeşitli olmakla beraber en çok üzerinde durulan; öğrencilere sol görüşün hakim olduğu bir eğitim öğretim verildiği şeklinde olmuştur. Bu odak çerçevesinde öğrencilerin kullanılması, köylü kentli ayrımının yapılması, köyde farklı işlerinde yapılması gerektiğinden her çocuğun okumasının yanlış olacağı düşüncesi, devletin önemli bir bütçesinin oralara ayrıldığı düşüncesi, köylünün öğretmenlere arazi vermek zorunda kalmasının köylüyü sıkıntıya düşürdüğü düşüncesi gibi daha pek çok neden yüzünden enstitüler sağ kesim tarafından eleştirilere maruz kalmışlardır.

Köy Enstitüsü mezunlarından Mevlüt Kaplan anılarını kaleme almış ve yapılan eleştirilerin hemen hepsinin sağ kesim tarafından yapıldığını belirterek çeşitli yanıtlar vermiştir. Enstitülerin kurak ve uzak yerlere yapılmasını, suç işlenen yerler olduğundan dolayı gözden uzak tutulmaya çalışıldığı, öğretim kadrosunun zayıf olduğundan bilgisiz öğrencilerin yetiştiği, enstitülerin devlet içinde ayrı bir devlet olarak davrandığı, enstitülerin bakanlıkça şımartıldığı ve çok pahalıya mal olduğu, sağlık koşullarının yetersizliği, öğretmenin işinin tam olarak ne olduğunun belli olmadığı şeklindeki eleştirilerin hep sağ görüşlü kesimden geldiğini belirtmiştir. Ancak bunların hepsinin karalamaya yönelik eleştiriler olduğunu her birini ayrı ayrı cevaplayarak açıklamıştır³⁷. Enstitülerin kurak yerlere kurulmasının nedeni, toprak azlığından dolayı enstitüde çalışılacak yeni arazilerin gerekliliğidir. Öğretim kadrosunda, özellikle başlangıçta bazı eksiklikler görülmüş ancak farklı yollarla telafi edilmeye çalışılmıştır. Öğretmenler başlangıçta yetersiz olsalar da yeni öğretmenler, özellikle de enstitülere yönelik olarak yetiştirilen Yüksek Köy Enstitüsünden mezun olanlar geldikten sonra bu yetersizliğin yok edildiği düşünülmektedir. Diğer okullar içinde yazışmaları sadece enstitülerin direk olarak Eğitim Bakanlığı ile yapmaları ve bakanlığın enstitülerle oldukça fazla ilgilenmesi enstitülerin daha fazla göze çarpmalarına neden olmuştur. Çok pahalıya mal olduğu yönündeki iddialar ise gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü enstitüler hemen hemen bütün kaynaklarını kendi emekleri ile oluşturuyorlardı. Birebir yapılan görüşmelerden ve anılardan elde edilen bilgilerden neticesinde, köy enstitülerindeki öğretmen ve öğrencilerin kendileri üretmedikleri zaman, azla yetinmeyi tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Öğretmene düşen sorumlulukların fazla olması ve bazen diğer işlerin kültür derslerinin önüne geçmesi sadece sağ değil sol kesiminde eleştiri noktalarından olmuştur.

37 Mevlüt Kaplan, *Aydınlanma Devrimi ve Köy Enstitüleri*, Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, Semih Ofset, Ankara, 2002, ss.170-171.

Köy Enstitülerinde teoriye yönelik olan derslere ağırlık verilmesiyle, Sovyet Rusya'nın eğitimine yaklaşıldığı ifade edilmiştir. Rusya'da öğrencilerin halk işlerinde çalıştığı belirtilerek aynı şekilde Köy Enstitülerinde de bunun amaçlandığı belirtilmiştir. Böylece Sovyet Eğitim sisteminin benzerinin uygulanmaya çalışıldığı iddia edilmiştir. Ancak bu iki sistem arasında fark vardı. Bunlarla birlikte enstitüler için önemli olan kitap okuma saatlerinde okunan kitaplar milliyet, askerlik aleyhine ve komünistlik lehine kitaplarla, Rus eserleriyle dolu olduğu, okutulan kitaplarında hep solcu kitaplar olduğu vurgulanmıştır. Enstitülerde din düşmanlığı olduğu ve din derslerinin enstitü programında yer almadığı iddia edilmiştir³⁸. Hatta günümüzde bazı sağ görüşlü eleştirmenler, enstitülerin programlarında din derslerine yer verilseydi kapatılmayacağını savunmaktadırlar. Köy Enstitü sistemi ne Sovyetlerden ne de başka bir ülkeden alınmış değildi. Tamamen Atatürk'ün temelini attığı, daha sonra İnönü'nün desteklediği ve Hasan Ali Yücel ile İsmail Hakkı Tonguç tarafından kurulmuş milli kurumlardı. Çünkü benzeri hiçbir ülkede mevcut olmamıştır.

Öğretmen Meslek ve Fikir Dergisi'nde Fuat Gündüzalp tarafından kaleme alınan yazıda "Köy Enstitüleri bir Türk icadı mı?" sorusuna cevap vermiştir. Burada enstitülerin Türk icadı olup olmadığına hem evet hem hayır yanıtını vermiş ve şu şekilde açıklamıştır: "(...) Hayır, çünkü bizim Köy Enstitülerinde uygulanmış olan eğitim prensipleri, en az Jan JakRusso'dan beri bilinen ve birçok batı memleketlerinin en ileri sayılan birtakım okullarında bazı mahalli farklarla 18 inci yüzyıldan beri bugüne kadar uygulanan şeylerdir. Evet de diyebiliriz; çünkü bu modern eğitim prensiplerinin uygulanış şekli memleketimizin şartlarına ve ihtiyaçlarına o derecede uydurulmuş idi ki 'Köy Enstitüleri'nin tıpkısını hiçbir memlekette görmek mümkün değildir.'" Ayrıca Batı'daki ile bizimki arasındaki farkları da şu şekilde sıralamıştır:

"Devlet tarafından ve bütün vatan sathına yayılmış olarak kurulmuş olmaları, Yalnız köylü çocuklarını ve parasız yatılı olarak kabul etmeleri,

*Köyleri kalkındırmak için lazım olan her çeşit işlerin yanında köy ilkokulları için öğretmen yetiştirmeğe birinci derecede önem vermeleri idi."*³⁹

Evet, pek çok ülke de kalkınmak ve gelişmek amacı ile enstitü benzeri okullar kurulmuş ve denenmiştir. Ancak, bizim ülkemizde oluşturulan bu modelin eşi yoktur. Çünkü enstitüler o günün ve bulunduğu çevrenin şartlarına göre eksiklikleri gidermek, gelişmek ve kalkınmak için oluşturulmuş kendine özgü bir modeldir. Bırakın sadece ülkemize özgü olmalarını, her bölgedeki enstitüler kendi içlerinde çevre şartlarına göre farklılıklar oluşturmuştur.

38 Gül Nihan Toprak, Cumhuriyetin İlk Döneminde Türk Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Afyon, 2008, s.95.

39 Fuat Gündüzalp, "Bir Yıl Dönümü Münasebetiyle: Demokratik Eğitim ve Köy Enstitüleri", Öğretmen Meslek ve Fikir Dergisi Köy ve Eğitim, C. 3. S.26, Yıldız Matbaası, Ankara, 1956, ss.1-2.

Öncelikli amaç, kuruldukları bölgedeki çevre halkının ihtiyaçlarını gidermek ve yaşam kalitesini yükseltmek olduğundan programda ağırlık verilen kısımlar ile derslerde bazı farklılıklar oluşturulmuştur. Enstitülerdeki müdürler, çevreyle ilgili bilgiler toplar, daha sonra bunları rapor haline getirerek Bakanlığa yollar bu doğrultuda planlama yapılırdı.

Sağ kesim tarafından yapılan eleştirilerin odak noktasında komünizm ve ahlaksızlık yer almaktaydı. Bununla ilgili olarak Necip Fazıl Kısakürek şu ifadeleri kullanmıştır: *“Köy Enstitüleri, Anadolu çocuğunun ruh topografyasını silerek, dümdüz ederek, üzerinden silindir gibi geçerek, boşalan yere, Allahsızlık, milliyetsizlik, maddecilik ve Komünizma çatısının kurulması için girişilen hesaplı ve seviyeli bir arsa teşebbüsüdür; Anadolu çocuğunun ruh mezbahasıdır ve dış ifadesiyle değil, iç gayesiyle, Türk’e ait bütün kıymetler bakımından en ağır küfür merkezidir.”*⁴⁰. Enstitülerde yapılanların milli olan değerlerden uzak ve hatta mevcut değerleri de yok etmeye yönelik girişimler olduğu en temel eleştiriler arasındadır. Bunun da bilerek, hesaplayarak ve hatta planlama dahilinde komünizme geçmek amacıyla yapıldığını savunulmuştur. Anadolu da var olan milli ruhun silinmesini amaçladıkları şeklinde ifadeler belirtmişlerdir.

Sağ kesim tarafından yapılan eleştirilerde yer alan ahlaksızlık odak noktasında ise konuyu kızlarla erkeklerin birlikte okumasına bağlıyorlardı ve bu durum onlarca ahlaksızlık olarak görülmekteydi. Oysa diğer okullarda da kız ve erkekler birlikte okuyorlardı ama aradaki fark enstitülerin yatılı olmasıydı. Aksu Köy Enstitüsü öğrencisi Pakize Türkoğlu şöyle diyordu: *“Sanki biz köylerde ayrı yaşıyormuşuz da, enstitüler gelince birlikte yaşamaya başlamışız gibi. Hayır, köylerde de biz, yaylaya ya da köyde uzaktaki ağıllara, ekeneklere gitmek için, uzaktaki meyveleri toplamak için kız erkek çocuklar birlikte giderdik.”*⁴¹. Bu birliktelik pek çok sağ görüşlü kimseler tarafından eleştirilmiştir. Ailelerin birçoğu bu söylentiler sebebiyle kız çocuklarını enstitülere vermek istememiştir. Bunun sonucu olarak da öğretmenler ve müdürler kız öğrenci bulmakta zorlanmaya başlamışlardır. Oysa enstitülerle birlikte köy kızlarının okuma oranı artmış ve birçoğu bu sayede öğretmen olma imkânı bulmuştu. Bu rakamları Kaplan şu şekilde belirtmektedir; 1938 yılında Köy Öğretmen Okulları’nda bulunan kız öğrencilerin sayısı sadece ama sadece 60 tane iken Köy Enstitüleri açılmasından sonra bu sayı 1945 yılında 1727, 1946 yılında ise 2009’a ulaşmıştır⁴². Bu konu hakkında Talip Apaydın yapılan eleştirilere, o günleri görmüş ve o ortamın içinde yaşamış biri olarak net bir cevap vermektedir: *“... Enstitüde ilk defa kız görünce bir bocalama oluyor tabi. Ama bu kızlar çok sıkı denetim altındaydı. Kadın öğretmenler alıcı kuş gibi, hep etraflarındaydılar. Şunu söyleyeyim, ‘köy enstitülerinde erkek kız ilişkileri başıbozuk imiş, kontrol altında değilmiş.’ Hayır. Tam tersiydi. Son*

40 Necip Fazıl Kısakürek, Türkiye’de Komünizma ve Köy Enstitüleri, Doğan Güneş, İstanbul 1962, s. 34.

41 Can Dündar, Köy Enstitüleri, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s.50.

42 Mehmet Kaplan, Aydınlanma Devrimi ve Köy Enstitüleri, Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, Semih Ofset, Ankara, 2002, s.137.

derece dikkat edildi buna. Çünkü kız öğrenci bulmakta çok zorlandılar. Okul müdürleri kız öğrenci bulmak için çırpındılar. Onların anaları babaları vermek istemedi. Çünkü köylerden böyle kız gönderilmez. Bu bizim halkımız için çok hassas bir konu. Onun için çok dikkat edildi. Ve ben anımsamıyorum, böyle kız erkek ilişkileri bozuk hiçbir şey duymadık..."⁴³. Kız öğrencilerin günümüzde bile okutulmak istenmediği ve okutulmasına yönelik pek çok kampanyanın düzenlendiği köylerde, o zamanlarda köylülerin kız çocuklarını okumaya yollaması üstelik de yatılı olarak yollaması, müdürlerin ve öğretmenlerin kız öğrenciler üzerindeki hassasiyetini artırmasını gerektirmekteydi. Yaşanan küçük, zararsız olaylar varsa bunlar kötü niyetli kişiler tarafından farklı şekillerde yansıtılmış olabilir.

Enstitülerdeki kız öğrencilerle ilgili pek çok iddia gündeme getirilmiştir. Bunlardan bir tanesi olan Abdurrahman Dilipak'ın bir dergide yayımlanan iddiasını Mahmut Makal şu şekilde aktarmıştır: "Okullarda cenin bulunmakta ve sağlıklı doğum kontrol yöntemleri yüzünden bazı kız öğrenciler hayati tehlike ile karşılaşmakta idi." Bu iddianın yanıtını Naciye Poyraz vermektedir: "Hamit Özmenek hocamız değil ağabeyimizdi, babamızı bizim. Aksu Köy Enstitüsü henüz kuruluş halindedi. Binalar yetersiz, tuvaletler dışarıdaydı. Biz kızlar idare binasında kalırdık. Geceleri, elde gemici feneri, küçük topluluklar halinde dışarı çıkardık. Daha on adım atmadan Özmenek Hoca yanımızda biterdi. Hızır gibiydi. Korkmayın ben varım, derdi. Gecenin geç vaktinde birimiz hastalansa, feneri yakıp başına toplansa dışarıdan Özmenek Hocanın 'Çocuklar birinize bir şey mi oldu?' diyen sesini duyardık. O her zaman ayaktaydı. (...)"⁴⁴. Yapılan iddia küçük denilebilecek yaşta çocuklar için oldukça ağırdır. Köy Enstitülerinin anılarına bakıldığında bu konuda herhangi bir şey yaşamadıklarını, aksine öğretmenleri tarafından korunup kollandıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca yukarıdaki anıdan da anlayacağımız üzere zor şartlarda eğitim-öğretim hayatını sürdüren enstitülerde idari binanın kız öğrencilere verilmesinin, onlar üzerinde ehemmiyetle durulduğunun göstergesi olarak belirtilebilir.

Köy Enstitüleri, sadece tek parti rejiminin denetimi altında ve merkezi iktidarın desteklemesiyle varlığını sürdüren bir eğitim deneyiydi. Tek parti yönetimi, kırsal kesimlerde yeni kadrolar yaratabilmek amacıyla çeşitli atılımlar yapmış ama bunun yükünü köylüler çekmiştir. Dolayısıyla bizzat hizmet götürdüğünü söylediği köylüden destek alamamıştır. Esasında dar bir kadro ile yürütülen bu girişim köylülerin desteğini alamadığı için çok partili rejime girince ortadan kolayca kaldırılmıştır⁴⁵. Tek partili bir düzende kurulan kurumlara müdahale ve kontrol etmek için herhangi bir muhalefet olmaması olumlu yönde gelişmemesinin ve kapanmasının nedeni olarak gösterilebilir. Çok partili rejime geçilmesiyle enstitülerin kurulduğu dönemde iktidar olan

43 Dündar, a.g.e., s.52.

44 Akt.MahmutMakal, Kuruluşlarının 60. Yılında Köy Enstitüleri. Köy Enstitüleri Üzerine Yalanlar, Atatürkçü Düşünce Derneği Bulancak Şube Başkanlığı, Özkan Matbaacılık, Ankara, 2000, s.151.

45 Ziyet Bahadır, Köy Enstitülerinin Sosyolojik İncelenmesi, Cumhuriyet Üniversitesi Doktora Tezi, Sivas, 1994, s.206.

ve kurulmasında aktif rol oynayan CHP'nin daha ilk seçimlerde kaybetmesi köylülerin desteğini alamadığını göstermekle birlikte burada ki eleştiriyi haklı çıkartmaktadır.

2.1.b. Sol Kesim Tarafından Yapılan Eleştiriler

Sol kesim tarafından yapılan eleştirilerde özellikle enstitülerdeki öğrencilerin ve köy halkının emeğinin sömürülmesi, köylü kentli ayrımının yapılması üzerinde duruluyordu. Ayrıca çocukların bakımsız oldukları ile mezun olduktan sonra az bir para ve toprakla uzunca seneler köylerde kalmaya mahkûm edildiklerini düşünüyorlar ve eleştiriyorlardı. Bütün hazırlıkların şehir okullarında devlet tarafından yapılmasının aksine enstitülerde öğrencilerin emeği ya da öğretmenlerin emeği vardı. Şehirdeki öğrencilerin tek sorumluluğu kültür dersleri öğrenmek ve öğretmenlerin tek sorumlulukları bu dersleri öğretmek iken enstitülerde bunların yanında üretmek ve öğretmenlerin bu üretimleri yönlendirmek sorumluluğu da vardı. Mezun olup köylere giden öğretmenlerin sorumluluğu ise çok daha ağır iken şehir okullarında görev yapan öğretmenler çok daha iyi şartlarda hayatlarını idame ettirmekteydi. Bu ayrımcılık sol görüşün savunduğu insanların eşit şartlarda hür olarak yaşama ilkesine ters düşmekteydi.

Enstitülerin yapımında öğrencilerin kullanılması ve öğretmen olup mezun olduklarında 20 yıl köylerinde zorunlu hizmetle görevlendirilmeleri soldan bazı aydınların da enstitülere tavır almasına neden olmuştur. Kemal Tahir "Bozkırdaki Çekirdek" adlı romanında köy çocuklarının azla yetinmelerinden yararlanılarak ağır işlerde çalıştırılmalarını ve köylerine mahkûm edilmelerini eleştirmiştir. Kemal Tahir'e göre burada yetiştirilecek öğretmenler, Nazi Almanya'sındaki gibi tek partili rejimi ve milli şeflik kurumunu ayakta tutmaya çalışacaktı⁴⁶. Kemal Tahir Enstitüleri ağır şekilde eleştiren ilk sol görüşlü yazarlardandır. Bütün eleştirilerde yer alan öğrencilerin ağır işlerde çalıştırılmaları ve sonrasında da köylerine mahkûm edilmeleri noktasında haklılık payının olduğu düşünülebilir.

Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü öğrencisi olan Mehmet Başaran'ın aktardığına göre Kemal Tahir'in bir söyleşisinde "İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında Almanya'nın kazanacağı hesabına yatırım yapılmış ve ilköğretimde, eğitim sistemi kurulmuştur. Rusların kazanacağı anlaşılınca, Köy Enstitülerine geçilmiştir. İşte Köy Enstitüleri sorununun temelinde bu yanlışlık yatar."⁴⁷ şeklinde ifadesi mevcuttur. Ancak bu eleştiride yanlış olan taraf şu ki 1936 yılında açılan eğitim kurslarının 1939 yılında başlayacak olan savaşa göre değerlendirilmesi oldukça büyük bir hatadır. Savaş olmadan söz konusu plan doğrultusunda yapılanların ifade edilmesi, bu eleştirilerin anlamsızlığını göstermektedir.

46 Dündar, a.g.e., s.54.

47 Başaran, a.g.e., s.81.

Mahmut Makal ise kaleme aldığı bir yazısında Kemal Tahir'in nasıl böyle yazılar yazdığını açıklamaktadır. Kepirtepe Köy Enstitüsü'nde görev yapan öğretmen Tahir Alangu'nun bir kız öğrencisine yan gözle bakması nedeniyle müdür tarafından okuldan yollanmıştır. Kemal Tahir'in de Bozkırdaki Çekirdek romanını işte bu okuldan atılan Tahir Alangu'nun anlattıklarıyla yazdığını belirtmektedir. Ayrıca Kemal Tahir'in enstitülerle ilgili yazdığı bütün yazıları görmeden sadece dinleyerek yazdığı bilinmektedir. Hatta bir gün '*köy dediğin dört kerpiç ev görmeye ne gerek var*' demiştir⁴⁸. Bütün romanlarını gidip görmeden dinleyerek yazması, yazdıkları konusunda ki gerçeklik inancını güçleştirmektedir. Elbette görünen, dinlenen ve içinde yaşanan arasında farklar mevcuttur. O ortamı solumadan, oralarla yaşamadan ve sadece birkaç kişiden hatta bir kişiden kulaktan dolma bilgilerle yazılar yazılarak bunların gerçekçi olması ihtimal dışındadır.

İvriz Köy Enstitüsü'nün mezunlarının buluşmasında birebir görüşülen öğretmenler ise bu eleştirilere şu şekilde cevaplar vermişlerdir: "*Çalışmalarımıza, kıyafetlerimize bakarak bize hamal, işçi gözüyle baktı bilmeyenler. Bilenler ise yeşeren, gelişen ortamlar olarak bakıyorlardı... Sadece İvriz Köy Enstitüsü; 20 tane profesör, 48 tane araştırmacı ve öğretim görevlisi, 2 tane bakan, 6 tane milletvekili, 18.839 tane köy öğretmeni, 8175 tane eğitmen, 1977 sağlıkçı ve hemşire ile 221 dal öğretmeni yetiştirdi.*" Onlar yaptıkları işleri başkasının işlerini yapar gibi değil kendi işlerini yapar gibi düşünüp eleştirilere de hep bu açıdan cevaplar vermişlerdir. Baktıkları noktanın süreç odaklı değil sonuç odaklı olduğu görülmektedir. 13 yıl içinde bu kadar başarılı ve ülkeye yararlı öğrenciler yetiştirilmesinden gurur duydukları gözlemlenmiştir.

Hiçbir alt yapı oluşturulmadan Köy Enstitülerinin köylere gidişi pek yerinde bir hareket olmamıştır. Toprak reformundan başlamak üzere tüm alt yapı oluşturularak Köy Enstitüleri ile birlikte devletin diğer güçleri de köylere gitmeliydi. Sadece okuma yazma ile köyün kalkınmasının sağlanamayacağı, önce köyün yaşam düzeyinin değiştirilmesi gerektiği, enstitü sisteminin bir ütopyaadan oluştuğu, köy ve köylüyü sömürme amacı güttüğü, öğretmene maaştan başka ev ve toprak verilmesinin öğretmeni sömürücü sınıfa kattığı gibi eleştiriler hep sol görüşlü kısımdan gelmiştir⁴⁹. Evet, belki de alt yapı oluşturma noktasında haklı oldukları eleştirileri vardı. Ancak bu eleştiriler yapılırken şu dikkate alınmalıydı ki o dönemin sınırlı imkânları içinde köylere alt yapı oluşturmaya çalışmak çok daha uzun zaman alabilir ve meşakkatli olabilirdi. 10 yıl gibi çok daha kısa bir sürede bu alt yapı köylülerin kendi imkânları ile oluşturuluyor ve kalkınma hızlanıyordu. Ayrıca devletin diğer güçlerinin şehir merkezlerinde bile eksiklikleri varken köylere kadar gitmesi pek de mümkün olan bir şey değildi. Oysa enstitülerdeki öğretmenler ve mezun olan öğrenciler sayesinde köylerde hem devletin bir gücü oluyor hem de aynı anda pek çok işi bir kişi yapabiliyordu.

48 Makal, *a.g.e.*, 1990, s.27.

49 Toprak, *a.g.e.*, s.98.

3.1. Köy Enstitülerinin Siyasal Katılımdaki Rolü

II. Dünya savaşı ile birlikte dünyada iki uç ideoloji olan faşizm ve komünizm karşı karşıya gelmiştir. Her iki ideoloji içinde insanlara baskı yapan totaliter bir yapı vardı. Her ne kadar bu savaşa İnönü'nün etkili ve ılımlı siyaseti sayesinde ülkemiz girmemiş olsa da bu iki ideolojiden bütün dünyanın olduğu gibi Türkiye'nin de etkilenmemesi mümkün değildi. İşte böyle bir ortam içinde kurulmaya çalışılan ve asıl amacı köylüyü kaldırmak olan Köy Enstitülerinin siyasi katılımdaki etkili rolü şüphesiz tartışılmayacak bir konudur. Çünkü faşizm de milli kültüre uyum sağlamayan yabancı unsurları yok etme, def etme varken komünizm de ise sınıfsız bir toplum yaratma amacı vardır. Bu iki ideolojinin daha da ayrıntılı noktalarından Köy Enstitülerine bakıldığında zaman ise her iki ideolojinin amaçlarıyla çelişen noktalar mevcuttur.

Enstitülerin kurulma planları yapılmaya başlandığı andan itibaren mecliste karşı çıkmalar başlamış ve daha o zamandan itibaren bu öneri reddedilmek istenmiştir. Özellikle mecliste o dönemde bulunan Kazım Karabekir Paşa şiddetli şekilde enstitülere karşı durmuştur. Enstitüler döneminde her eleştiriye dönemin cumhurbaşkanı İsmet İnönü cevap veriyor ve Hasan Ali Yücel ile İsmail Hakkı Tonguç'u sonuna kadar savunuyordu. Ancak II. Dünya Savaşından sonra Türkiye'de de çok partili hayata geçme eğilimi başlamıştı. Diğer partililerin sesi yükselmeye başladıkça İsmet İnönü de başlangıçta "Cumhuriyetin eserleri arasında en kıymetlisi Köy Enstitüleridir." derken artık enstitülerin arkasında tam olarak durmamaya başlamıştı.

İsmet İnönü ömür boyu korumaya söz verdiği, kendi yarattığı eseri yürütmekle yürütmemek arasında kalmıştı. Bir yanda sözü bir yanda ise partisine seçim kaybettirecek komünistlik iddiası vardı. Ve sonunda enstitülerin kapanmasına karar verdi. O sırada Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü Müdürü olan Talip Apaydın, Tonguç ile bu konudaki konuşmalarını şu şekilde aktarmaktadır: "Biz bunu sonradan Tonguç'a sorduk. 'Neden böyle yaptı?' dedik, yani 'neden engelleyemedi?'. 'İnönü her şeyden evvel politikacı' dedi, 've bir partinin bunca yıllık genel başkanı. O genel başkanlığı sürdürebilmesi için, elbette partisi içinde hangi kanat ağırlıkta ise, ağırlık kazanıyorsa o yandan olabilir."⁵⁰ Köy Enstitülerinin mimarlarından olan Tonguç'un bu sözlerinden de anladığımız üzere İnönü'nün yaptığını gayet normal bularak, bu durumu siyaset adamı olması kimliğine bağlamıştır. Ancak Tonguç'un enstitülerin kapanmasından sonra bir daha İnönü'yü ziyarete gitmediği belirtilmektedir.

Köy Enstitülerindeki öğrencilerin en belirgin özellikleri hepsinin öğretmen olma istekleri ve bu yönde hazırlanmalarıydı. Çeşitli sebeplerden dolayı (başarısızlık ya da yetersizlik) öğretmen olamayacak olanların teknik sanatlara, kızların hemşireliğe, erkeklerin ise sağlık memurluğuna

50 Dündar, a.g.e., s.75.

yönlendirilmesi demokratik eğitimin insanlara verdiği değeri göstermektedir. Demokratik eğitimin göstergesi olan toplu toplantılar, sosyal kollarda herkesin zekası ve yeteneği belli olmaktadır. Eğitimde fırsat eşitliği, bireysel yaradılışlara uygun ortamlar olabildiğince açıktı. Halkın egemenliğini temsil eden demokrasi, enstitülerdeki öğretmen ve öğrencilerin elindeydi⁵¹.

Eğitimin bir özgürleşme eylemi olduğunu söyleyen Mehmet Başaran "Köy Enstitüleri Özgürleşme Eylemi" adlı kitabında, eğitimin demokratikleşmesini halkın egemenliğinin gerçekleşmesine, işçinin emekçinin kendi eğitim politikalarını uygulayabilecek düzeye gelmeleri ile kalkınmada sosyal adalet ilkelerinin uygulanmasına bağlı olduğu görüşünü belirtmiştir. Köy Enstitülerinin amacını şu şekilde ifade etmektedir: *"Toplumdaki düzensizliklerin farkına varacak, ekonomik bağımlılığın, kültürel yozlaşmanın sorumluluğunu duyacak, koşulları geniş halk kitleleri yararına değiştirecek, bu alanda karşısına çıkacak engelleri yenecek yetkinlik ve etkinlikte' kuşaklar yetiştirmek..."* Ayrıca UNESCO'nun isteği ile uluslararası bir komisyon tarafından hazırlanan raporda eğitim sistemlerinin yenilenmesi gerektiği ile ilgili önerilerinin tam olarak Köy Enstitüleri ile örtüştüğünü belirtmektedir⁵². Köy Enstitüsü mezunu olan Mehmet Başaran enstitü dönemlerinden önce ki mevcut olan sınıf ayrımlarının eğitimle, bilinçli insan yetiştirme politikaları ile azaltılabileceğini, herkesin yolunu kendisinin belirleyebileceği ve bu sayede bütün zorlukları başarabileceği düşüncesindedir. Demokratik eğitimle bunların hepsinin sağlanabileceğini ancak önceliğin demokratik eğitim verecek kurumlar oluşturmakta olduğunu belirterek enstitülerin de bu kurumlara en güzel örnek olarak göstermektedir.

Köy Enstitülerindeki uygulamaların demokratikliği tartışma götürmez bir gerçek olarak gösterilebilir. Enstitülüler ile birebir görüşmede şu şekilde ifadeleri olmuştur: *"Demokrasinin teori derslerinde de uygulama derslerinde de yaşanmadığı bir alan olmamıştır. Müdür, müdür yardımcısı, öğretmen, öğrenci hepsi eşit olanaklara sahipti ve birisinin yaptığı bir diğerinin sorgulama hakkı var olmuştur. Hatta o kadar ki işler bile eşit miktarlarda hep birlikte yapılırdı."* Enstitülerde demokrasi içinde yetişip mezun olan öğrenciler, artık birer öğretmen olarak gittikleri köylere de demokratik yaşamı benimsetmesi amaçlanmıştır.

3.2. Köy Enstitülerini İdeolojik Kurumlar Olarak Gösteren Faktörler

Köy Enstitülerini ideolojik kurumlarmış gibi gösteren, bu nedenle de eleştirilere açık hale getiren çeşitli faktörler yer almaktaydı. Kurulma fikrini ortaya atan ve kurulmasında aktif olarak yer alan kişilerin görüşlerinden, enstitülerin başına getirilen müdürlerin ve öğretmenlerin görüşlerinden, enstitülerin programından ve bu programların uygulanışındaki etkinliklere

51 Kaplan, a.g.e., ss.141-142.

52 Başaran, a.g.e., 1990, ss.18-19.

kadar enstitü içlerinde ideoloji ile bağdaştırılan çok çeşitli faktörler vardı. Bunların en önemlilerden bir tanesi enstitülerde önemli bir yere sahip olan serbest okuma saatlerinde okunan kitapların yazarları ve günlük okul hayatı içinde uygulanan etkinliklerdi.

3.2.a. Köy Enstitülerinde Uygulanan Etkinlikler

Köy Enstitülerinde öğrenciler, milli değerlerimizin yayılması ve dünyaya kapılarını açmak için çok sayıda etkinlik içinde bulunurlardı. Bunlar günlük yaşamın birer parçası haline gelmekle birlikte her gün ya da belirli zaman aralıklarıyla yapılırdı. Okulda her öğrenci tiyatro, halk oyunları gibi bir kol seçer ve o kolda kendini geliştirip etkinliklerin içinde bulunurdu. Kolların seçiminde ya öğrencinin isteği dikkate alınır ya da öğretmenler öğrencilerin ilgileri doğrultusunda yönlendirirlerdi. Düzenli olarak bu kol çalışmaları sürdürülürdü. Yapılan etkinlikler hep birlikte halka, diğer öğrencilere ve pek çok zaman da protokol diyebileceğimiz üst mevkilerdeki kişilere sunulurdu.

Ankara İlköğretim Müfettişi Mehmet Öztekin milli oyunlarımıza Köy Enstitülerinde çok önem verildiğini belirttiği yazısında yapılan etkinlikleri anlatmaktadır. Enstitülerde hava müsait olduğu sürece her sabah yarım saat oyun oynandığını, her haftanın Cumartesi akşamında eğlenceler düzenlendiğini, yardımlaşma ekipleri ile enstitülerin birbirlerine yardım ettiğini, enstitülerin sadece oyun öğrenmek ve öğretmek için yaz aylarında dersler yok iken birbirilerine gidip çalıştıklarını, oyunların doğru öğrenilmesi için bu işi en iyi bilenlerle çalışıldığı ve bayramlarda, törenlerde milli oyun gösterileri yapıldığını belirtmiştir⁵³. Enstitülerde, etkinlik çalışmalarının ve karşılıklı yardımlaşmaların çok önemli olduğu Öztekin'in ifadelerinden anlaşılmaktadır. Ayrıca yapılan işin doğruluğu da önemli bir diğer noktadır. Cumartesileri yapılan etkinliklerde halkla buluşulur, uzak köylere ise bir nevi turneye çıkar gibi enstitülüler gider ve milli oyunlarımız ile diğer faaliyetlerini sergilerlerdi. Böylece çevrede ulaşılmadık köy bırakılmaz ve milli oyunlarımız dalga dalga toplulukların içine doğru yayılırdı. Aynı zamanda köylerde yaşayanlar için bu tür etkinlikler değişik gelmekte, köye canlılık getirmekte ve eğlenirken öğrenme şansı yakalamış olmaktadır.

İvriz Köy Enstitüsü mezunu Mevlüt Kaplan yapılan etkinlikleri şu şekilde anlatmaktadır: *"...Cumartesi akşamları çevre köylülerinin de katılımı ile fıkralar anlatılır, ortaoyunları oynanır, şiiirler okunur, türküler söylenir, folklor gösterileri yapılırdı. Müzik, eğlence ve yayın kollarına çok önemli görevler düşerdi. Yörelerimizden dört bir yönünden getirilerek harmanlanan ağırlamalar, zeybekler, horonlar, birinden öbürüne, kentlerden en uç köylere değin yayılırdı. Tiyatro, eğlence, ortaoyunu gibi kültür,*

53 Mehmet Öztekin, *Milli Oyunlarımız ve Köy Enstitüleri*, Öğretmen Meslek ve Fikir Dergisi Köy ve Eğitim, S.7, Yıldız Matbaası, Ankara, 1954, ss.8-9.

sanat etkinliklerinin çoğunu kendimiz doğaçlama olarak ürettirdik.”⁵⁴. Bu etkinlikler zamanla herkesin dikkatini çekmeye başlamış ve kimilerinin hoşuna giderken kimilerinin hoşuna gitmemeye başlamıştır. Hoşuna gitmeyenler bu eğlencelerde açık aramaya başlamış ve bulmakta zorlanmamışlardır. Oynanan oyunların kimler tarafından yazıldığı, oyunun içinde geçen cümleleri, kelimeleri, söylenen türkülerde geçen kelimeleri daha birçok şeyi kullanmaya başlamışlardır.

Beşikdüzü Köy Enstitüsü’nde Gogol’ün Müfettiş piyesi oynatılmış ve Kaymakam piyesi görevlileri küçük düşürdüğünü düşünerek yarıda kesip jandarma ve polisi çağırılmıştır. Mülkiye müfettişleri soruşturma sonunda kaymakam aleyhine rapor vermişlerdir⁵⁵. Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü öğrencilerinden Mehmet Başaran ve Talip Apaydın’ın anlattıklarına göre, bir soruşturma üzerine Meclis Başkanı olan Kazım Karabekir üç milletvekiliyle Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü’ne gelmiş ve öğrencilerle görüşmüştür. “*Hakkı Tonguç ile ilgili marşınız varmış söyleyin bakalım*” dediğinde bütün öğrenciler birbirine bakıp kalmış. Horon oynarken çağırdıkları olup olmadığını sorduklarında Kazım Karabekir “*Canım işte içinde köylü, toprak moprak geçiyormuş*” dediği zaman bir öğrenci kalkıp ha çocuklar ziraat marşını söylüyor deyip hep birlikte söylemeye başlarlar: “*Sürer eker biçeriz/Güvenin ötesine/ Uyduk baş çiftçi Atatürk’ün sesine...*”. Ancak Atatürk sözünü tam söyletmeden kestirir⁵⁶⁻⁵⁷. Bu şekilde yapılan eleştiriler görüldüğü gibi haklı eleştiriler değildir. Çünkü tiyatrodaki kaymakamla yaşanan olayda kaymakamın iddia ettiği gibi bir durum olmadığı ortaya çıkarken, Ziraat Marşı ile ilgili söylenen sözlerin de aslının olmadığı marşın sözleri incelendiğinde görülmektedir.

Ziraat Marşı enstitüler için çok önemlidir. Çünkü her sabah toplandıkları zaman önce bu marşı hep bir ağızdan söylerler ve işlerine başlarlardı. Onların kendi marşlarıydı ve sahiplenmişlerdi... Mehmet Başaran bu marşla ilgili şöyle bir olay aktarmaktadır: “*Sabahları erkenden bütün Enstitülerde binlerce köylü çocuğunun bu marşı söyleyerek, işe çalışmaya koyuluşlarını gören ağa yanlıları sözcü kesilerek bir enstitü yöneticisine sormuşlar: ‘Bu boz urbalı öğrenciler her sabah böyle hep bir ağızdan söyler mi bu marşı?’ ‘Evet’ yanıtını alınca, ‘Tonguç müthiş bir güç. Bu uyanma korkunç!..’ diye söylenmişlerdir*”⁵⁸. Görüldüğü gibi kimileri belki bir marşı hep birlikte söyleme olayına ya hayranlıkla bakmışlar ya da bu durumdan korkmuşlardır. Başaran’ın aktarımında bu durumdan özellikle da toprak ağası ya da köy ağası denilen kişilerin korktuğu şeklindedir. İşe başlarken söylenen bu marş, köy çocuklarını daha heybetli göstermiş ve marşın sözleri de insanları tedirgin etmiş olabilir. Çünkü marşın sözlerinde yer alan kendine güveni olan, her engelli aşabilecek, Türklük benliğinin hepsinin içinde olduğu ve bununla

54 Kaplan, a.g.e., ss.155-156.

55 Engin Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi: İsmail Hakkı Tonguç (Yaşamı, Öğretisi, Eylemi)*, Güldikeni Yayınları, Ankara, 1997, s.272.

56 Dündar, a.g.e., ss.94-95.

57 Başaran, a.g.e., 1990, ss.51-52.

58 Başaran, a.g.e., 1990, s.157.

da kendilerini tüm dünyaya gösterecekleri gibi ifadeler bazı kesimleri rahatsız etmiş olabilir.

Etkinlikleri sadece gösterilerle sınırlı olmayıp yazınsal alanlarda da çeşitli etkinlikler yapılırdı. Hemen hemen tüm enstitülerin birer tane dergisi olup yazınsal kollardaki öğrenciler buralarda yazılarını paylaşırdı. Sadece öğrenciler değil öğretmenlerde paylaşırdı. Dergilerin içinde dersler sırasında uygulayıp buldukları kolaylıkları, başarıları, dergi çıkarılıncaya kadar yapılanları genel olarak anlatırlardı. Bu dergilerin diğer enstitülere gitmesi ile birbirilerinin neler yaptıklarından, ne durumda olduklarından haberdar olurlardı.

Enstitü mezunu olan Kaplan, birçok enstitü de sanat ve edebiyat dergisi çıkarıldığını ancak bunların içinde en önemlisinin Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü'nde yayımlanan Köy Enstitüleri Dergisi olduğunu belirtmektedir. *"Yönetici ve öğretmenlerimiz yazı ve şiiri yayımlanan arkadaşlarımızı öve öve bitiremez, hepimizi özendirirlerdi. Köy Enstitülerinde, köy kaynağından getirilen deyimlerin, benzetmelerin olanca sadeliği ile Türk yazınına yansması, aydınların, bilim adamları ve yazarların köye doğru bakmalarına yol açıyordu. Türk yazını giderek renkleniyor, zenginleşiyordu."*⁵⁹. Kaplan'ın söylediklerinden yazı yazmanın Köy Enstitülerinde çok önemli olduğunu ve bütün öğrencilerin bu konuda özendirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Köyde yetişmiş ve enstitüye gelmiş öğrencilerin (ki daha sonrasının öğretmenlerinin, yazarlarının) yanlarında getirdikleri kelime, deyim, atasözü zenginlikleri ve yazın literatüründe kullanılmayan bu kalıpların kullanılması ile birlikte dilin daha da gelişip zenginleştiği anlaşılabilir.

Sanat ve edebiyat dergilerinde yazılan yazıların da ideolojik fikirler içerdiği, özellikle de sol görüşü yaymaya çalıştığı şeklinde ithamlarda bulunuldu. Birkaç kez şikâyet konusu olan bu dergiler incelendiğinde herhangi bir ideolojiyi yayma durumunun olmadığı belirlendi. Varlık Dergisi bu çeşit dergilerin başında gelmekteydi. Enstitülerdeki öğretmenler, öğrenciler ve enstitülere sıcak bakan insanların yazılarını paylaştığı bir dergiydi. Pek çok sayısında enstitüleri övmüş, bütün özelliklerini anlatmıştır. Özellikle kapanma aşamasına girdiği 1946 yılından sonra enstitülerin bu ülke için gerekli yerler olduğu, kuruluşundan o güne kadar aradan geçen bu kadar kısa sürede nelerin başarıldığı üzerine yazılar paylaşılmıştır. Nitekim o yıldan itibaren de enstitülere Varlık Dergisinin girmesi yasaklanmıştır.

Milli değerlerden, milliyetçilikten yoksun oldukları ile itham edilen enstitülerin çıkardığı dergilerde bunların tam tersine milli duyguları yüceltecek ve içselleştirecek yazılar görülmektedir. Örneğin; Malatya'da bulunan Akçadağ Köy Enstitüsü tarafından çıkarılan dergide Enstitü Müdürü Hikmet Gökten tarafından kaleme alınan yazıda şöyle demektedir: *"(...) Zira ulusseverlik, yurtseverlik, kendi çekirdeği ve tohumu olmasına rağmen (ana-baba-evlat-kardeş) sevgisinden de üstü bir kudrete sahiptir. Ayrıca ulusseverlik, faziletli, sağlam iradeli,*

59 Kaplan, a.g.e., s.155.

karakterli ve ahlaklı olmayı da icap ettirir. Faziletle ve ahlaki karakterle yoğrulmamış bir duygunun ideal bir ulusseverlik derecesine yükseleceği kabul olunmaz.”⁶⁰. Ulusseverlikle yani milliyetçilikle bir kişide olması gereken erdemleri bütünleştirmiş ve birisi olmadan bir diğersinin eksik kalacağını göstererek milliyetçiliğin öneminin büyüklüğünü ifade etmiştir. Ayrıca yine aynı derginin bir başka sayısında Vasfiye Yazgan tarafından derlenen yabancıların Türklerle ilgili neler dedikleri kısmı mevcuttur. Türklerin birçok önemli ve güzel özelliklerinin yabancı generaller, filozoflar, bilim adamları, sanatkârlar ve devlet adamları tarafından övüldüğü görülmektedir⁶¹. O dönemlerde elden ele dolaşan bu dergilerde yazarların, öğrencilerin gözündeki ehemmiyeti oldukça büyük olmuştur. Türk olmanın önemi, büyüklüğü, karşısında kimsenin duramayacağı şeklindeki bu yazılarla öğrencilerin ülkelerine, milletine güveni artarken, millet olarak bir olma düşüncesi yarattığı ya da kuvvetlendirdiği söylenebilir.

Bu etkinliklerin yanında ayrıca İvriz Köy Enstitüsü mezunları ile birebir yapılan görüşmelerde her haftanın Cuma gününde bayrak direğinin altında müdür, müdür yardımcıları, öğretmenler ve öğrencilerle birlikte büyük bir toplantı gerçekleştirildiğini belirtmişlerdir. Gerçekleştirilen toplantılarda, o haftanın genel bir değerlendirilmesi yapılarak, hepsinin birbirini eleştirebildiklerini, öğrencilerin müdürü, müdür yardımcısını, öğretmenlerini eleştirebildiklerini ifade etmişlerdir. Toplantının sonunda eleştiriler doğrultusunda kararlar alıp, toplantıdan mutlaka herkesin memnun ayrılmasının sağlandığını belirtmişlerdir. Bu toplantıları, “demokrasinin en fazla yaşandığı yer ve zamanlar” olarak görmüşlerdir. Böylece demokrasiyi yaşayarak öğrendikleri ve yaşam tarzı haline getirdikleri söylenebilir.

3.2.b. Köy Enstitülerindeki Okuma Kitapları

Köy Enstitülerinde önemle üzerinde durulan bir diğer konu kitap okuma alışkanlığıydı. Serbest okuma saatlerinin yanında her ders için farklı kitaplar okunmaktaydı. Enstitülerdeki öğrencilerin daha çok bilgi edinmesi, dünyada ve ülkemizde neler olduğu bilmesi, hayata bakış açısını geliştirmesi ve okuma oranını artırmak için de kitap okumaya ihtiyaç vardı. Okunulan kitaplar öğrenciye daha çok bilgi kazandırmakta ve dolayısıyla öğretmene soracağı soruların seviyesi daha üst düzeyde olmaktaydı. Bu durum öğretmenlerinde çok okumasını gerektiriyor ve kendilerini geliştirmek zorunda kalmalarına sebep oluyordu. Aynı zamanda Köy Enstitülerinin birçoğunda enstitülü öğrenci ve öğretmenlerinin oluşturduğu aylık çıkan dergiler vardı. Bunlara yazılar yazabilmek için araştırmalar yapmaya ve bol miktarda kitap okumaya ihtiyaç vardı. Tüm bu sebeplerden dolayı Köy Enstitülerinde kitap okumaya ayrıca önem verilmiştir.

60 Göktan, a.g.e., s.2.

61 Vasfiye Yazgan, “Kendimizi Yabancıardan Dinleyelim”, *Akçadağ Köy Enstitüsü Dergisi*, S.11, Akçadağ Köy Enstitüsü Basımevi, Malatya, 1948, s.12.

Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü "Dergi Kolunca" çıkarılan Köy Enstitüleri Dergisi, yirmi köy enstitüsünün ürünlerini sergilemiştir. Dergide 3 ayda bir 20 enstitüden seçilip gelen yazıları harmanlıyor ve Yüksek Köy Enstitüsü Dergi Kolu Sabahattin Eyüboğlu kılavuzluğunda yazıları inceleyip, yayına hazırlıyordu⁶². 3 ayda bir 17.000 adet basılan dergi; incelemeler, enstitü çalışmaları, toplu çalışmalar, haberler bölümünden oluşup tüm öğrencilere ulaştırılmıştır. Bu dergiler Türkçe dersinde de okunup incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Ayrıca içeriğinde toplu çalışmalar başlığında sınıf düzeylerine uygun kitap tanıtımlarına başlamıştır. Guliver'in Seyahati, Öldüren Kutup, Şahika, Ana, Cimri, Vişne Bahçesi, Dubrovski, Baragan'ın Dikenleri ilk tanıtılanlar arasındadır. Enstitüleri bitirip mezun olduktan sonra çalışacakları köylere giden öğretmenlere üretim araçları ile birlikte 100-150 kitaptan oluşan bir de kitaplık verilmiştir⁶³.

Okuma oranının artması ile öğrenci ve öğretmenlerin niteliklerinin de artmasına rağmen enstitülülerin anıları ve enstitülere yönelik yapılan uygulamalar şunu göstermektedir; Köy Enstitülerinde okutulan kitaplarla ilgili pek çok eleştirinin hedefinde yer almıştır. Enstitülerde açılmış olan kütüphaneler kapatılmış ve pek çok kitabın okunması yasaklanmıştır. Hatta birçoğu da yasaklanmakla kalmamış yakılmıştır. Enstitülerin kapanmasında kütüphanede bulunan ve okunan kitapların da etkisi büyük olmuştur.

Köy Enstitüsünden mezun olan ve daha sonra köy enstitüsü öğretmeni olan Mehmet Başaran '1946'dan sonra iktidar olanlar, Enstitü kitaplıklarına kilit vurmakla işe başlamışlardır. Kimi enstitülerde islahatçı müdürler, kitap yaktırmıştır. Çok okuma, düşündüklerini kuşun ötüşünce rahat söyleme suç sayılmış. Varlık dergisinin enstitülere girmesini yasaklamış, serbest okuma saatleri kaldırılmıştır.'⁶⁴ Yine Mehmet Başaran bir bakanlık müfettişinin raporunu şu şekilde aktarmaktadır: 'Uzun süre teftiş ve tahkik ettiğimiz Köy Enstitülerinde aşırı solcu fikirleri yayma işleri çok dikkat çeken bir hızla ele alınmıştır. Hatta bu faaliyet o kadar hızlandırılmıştır ki maksatlarına bir an evvel varmak için okulda hem bütün öğretmenlere, hem de öğrencilere bir takım muzır kitaplar tanıtma suretiyle adeta resmi bir mütalaa programı takibine başlanmıştır. Çok sık kitap tanıtma, okuma, muhteviyatını açıklama, öğretmen ve öğrencilere bu eserlerin özetini çıkartma faaliyeti bütün dersleri öğretmek gibi enstitülerin esas vazifesini bile geniş ölçüde ihmale uğramıştır (Fethi İsfendiyaroğlu, Havadis Gazetesi, 12 Ağustos 1960.)'⁶⁵. Burada ki muzır kitaplar tanımlamasının Varlık Yayınları ile Bakanlık kitapları olduğunu Mehmet Başaran belirtmektedir. Kaleme alınan yazılardan şu çıkarımlarda bulunabiliriz: Varlık Dergisi'nde o dönemde özellikle enstitülerin yanında yazılar yazıldığı, bazı kitapların tanıtıldığı ve bu kitapların yazarlarının sol görüşe yakın yazarlar olmasından

62 Başaran, a.g.e., 1990, s.29.

63 Başaran, a.g.e., 1999, ss.35-36.

64 Başaran, a.g.e., 1999, s.36.

65 Başaran, a.g.e., 1999, s.37.

dolayı enstitü karşıtları ve sağ görüşlülerin hedefinde olduğunu göstermektedir. Sağ görüşlüler ise kendi ideolojilerine yakın olan dergileri okumaları konularında öğrencilere nasihatlerde bulunmuşlardır. Nitekim sonunda 1946 yılından sonra enstitülere Varlık derginin girmesini de yasaklamışlardır.

Hakkı Tonguç; koşullar, mevsim, zorluklar ne olursa olsun her gün yapılan serbest okuma saatlerinin dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca insanın içinden aydınlanarak ve düşünceleri özümseyerek korkularını yeneceğini ve özgürce düşünebileceğini savunmuştur. Tonguç'a göre: *'Serbest okumaya değer verilmeyen eğitim kurumlarında kitap yakan, kitaplıklara kilit vurabilen, öğrencileri eşkıya takip eder gibi kovalayan gaddar, kara cahiller peyda olur; toleranstan eser kalmaz; hafiyelik makbul sayılan hizmetler arasında yer alır, müstebitler kahraman kesilir... Böyle okul, geriliğe bütün kapılarını açar: cumhuriyetin kurumu olamaz, bilakis o, onu temelinden yıkan bir araç durumuna gelir.'*⁶⁶.

Çifteler Köy Enstitüsüne atanan Asiye Eliçin isimli bir öğretmenin, öğrencilerine okuması için tavsiye ettiği kitaplar ihbar edilerek emniyete bildirilmiştir. Bu olayın devamını ise Talip Apaydın şöyle anlatmaktadır: *" 'Burada bir bayan öğretmen, solculuk aşıyor' diye, polis geldi aradı bizi, sınıfta dolaplarımıza baktılar, defterlerimize baktılar, tabi bunlar çocukça şeylerdi, bir şey bulunamadı. İlk solculuk hikayesi oradan çıktı.'*⁶⁷. Yapılan ihbarın aslının çıkmaması aslında okunan ve okutulan kitapların sadece karalamak için bir araç olduğunun göstergesidir denilebilir.

Köy Enstitülü yazarlardan Sabahattin Eyuboğlu 1948'deki bir yazısında şöyle demektedir; *'Enstitülerde öyle her kitap okunmamalıymış, her ileri fikir söylenmemeliymiş. Ya Allah korusun bu çocuklar solcu olurlarsa ne yaparmışız! O zaman ne vatan sevgisi kalırmış ne millet düşüncesi. Bu solcu sözüntü, gerçek anlamını anlatmadan, iyi veya kötü niyetli insanların eline silah olarak verenler Türk köylüsüne ve Türk devrimine dostluk etmiyorlar'*⁶⁸. Buradan anladığımız; enstitüler üzerinde farklı bakış açılarından (sağ görüşün hakim olduğu) kaynaklanan bazı baskıların olduğu ve okunulan kitaplar ile ileri sürülen fikirlerin kısıtlandığıdır. Eğer her kitap okunur ve fikirler ileri sürülürse bunun bir nevi solculuk olacağını belirtilmiştir. Sol görüşe yakın olduğu ifadelerinden anlaşılan Eyuboğlu, solculuk kavramının yanlış anlatıldığını, bunun köylüye ve ülkenin gelişimine zarar vereceğini ifade etmektedir.

İvriz Köy Enstitüsü mezunları ile birebir yapılan görüşmelerde enstitülerinin kütüphanelerinde hiç komünizm kelimesi geçen kitapları olmadığını sadece dünya klasikleri ile Türk kitaplarının olduğunu belirtmişlerdir. Gothe, Tolstoy, Beydeba gibi bütün dünya klasiklerini okuduklarını söylemişlerdir. Her Cuma günü bayrak direğinin altında yapılan toplantılarda bir öğrenci çıkar ve o hafta okuduğu bir kitabı genel

66 Mehmet Başaran, Özgürleşme Eylemcisi Tonguç, Cumhuriyet Gazetesi, 1990a.

67 Dündar, a.g.e., s.51.

68 Eyüboğlu, a.g.e., s.17.

hatlarıyla anlattığını, arkadaşlarına okumaları için tavsiyelerde bulunduğunu, öğretmenlerinde derslerde okuma kitaplarıyla ilgili önerilerde bulunduğunu ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin okumaları için tavsiye ettikleri kitapların ideolojik bir görüşle alakalı olmadığını özellikle belirtmektedirler. Enstitülerin kapatılma aşamasına girmesiyle, kütüphanelerinde mevcut olan bazı dünya klasiklerinin ki özellikle de Rus yazarların klasiklerinin ortadan kaybolduğunu ve kitapların yavaş yavaş azaldığını ifade etmişlerdir. Enstitüde 1943-1947 yılları arasında bulunmuş olan bir öğretmene “*Öğretmenlerin tavsiye ettikleri kitaplar nelerdi ve nasıl ulaşıyordunuz?*” sorusu birebir yapılan görüşmede yöneltilmiş ve yanıtı: “*Her türlü klasik edebiyatları okurduk. Sokrates, Eflatun gibi. Hemen kütüphane kurulurdu. Bakanlık kitapları yollardı. Yani Hasan Ali Yücel gönderirdi. 101 Şaheser kitapları, Beydeba gibi. Kitapları öğrenciler öneriyordu.*” şeklinde olmuştur. Enstitüye 1949 yılında girmiş ve 1955 yılında mezun olmuş öğretmenin aynı soruya yanıtı ise şu şekilde olmuştur: “*İrkçı kitaplar ve şiirlerdi. Tavsiyeler vasıtasıyla ulaşıyorduk.*” Öğretmenlerden birincisi ilk mezunlardan iken ikincisi enstitünün son zamanlarında okula girmiş ve Köy Öğretmen Okulu mezunu olmuştur. Enstitülerin ilk yıllarında istedikleri kitapları okurken ve geniş bir yelpazeye sahipken sonralardan kitapların irkçı kitaplara dönüştüğü anlaşılmaktadır. Başlangıçta öğrenciler birbirlerine kitapları tavsiye ederken sonraları öğretmenlerin daha çok öğrencilere kitap tavsiye ettiği görülmektedir.

Yine İvriz Köy Enstitüsü’nden mezun olan öğretmene birebir görüşme sırasında “*Okulunuza devam ederken komünizmle ilgili bir şeyler duydunuz mu? Okulunuzun kütüphanesinde komünizmin geçtiği kitaplar var mıydı, okudunuz mu?*” sorusu sorulmuş ve şu cevapları vermiştir: “*Bizlere oralar komünist okul dediler. Buraya geldik ne öğretmenler ne üst sınıflar 5 yıl boyunca böyle bir şeyden bahsetmediler. Sadece son sınıfta ‘Hürriyeti Seçtim’ adlı kitapta komünizmi okudum ve öğrendim. Ancak okuyunca komünizmden nefret ettim. Ayrıca gerçekleşmesi imkansız olan ütopyik bir durum olduğunu anladım.*” Okuluna kaydını yaptırmadan önce köydeki diğer kişilerin o okula kaydettirme komünizm yuvası demelerine rağmen babası tarafından yazdırılan, dönemin enstitü öğrencilerinden birisinin sorulara verdiği yanıtlar bu şekilde olmuştur. Söylenenlerle alakası olmayan bir şekilde hiç komünizmin geçmediğini ısrarla vurgulamış ve asla komünizm düzeninin hoşlanılacak bir yapısının olmamasının yanında gerçekleşmesinin imkansızlığı üzerinde durmuştur.

Ayrıca enstitülerde okutulan kitapların yabancı olmalarından dolayı sadece solculuk görüşünü savunmaları ya da yayma çabaları değil aynı zamanda öğrencilerin millileşmeden uzak tutuldukları eleştirilerini de almışlardır. Bu kitapları okuyan öğrencilerin milli değerleri öğrenemedikleri için bu değerlerden yoksun yetişeceği düşüncesi de mevcut olmuştur. Yabancı yazarların kitapları kadar Türk yazarların kitaplarının da okutulması gerekliliğini savunmuşlardır. Ancak okutulan bu kitaplar klasikler arasında olup Bakanlık tarafından belirlenip yollanmakta ve kütüphaneler bu şekilde oluşturulmaktaydı.

Kapanma dönemine girildiğinde ilk yapılan işlerden birisi kütüphanelerden bazı kitapların çıkarılıp yok edilmesi iken bir diğer iş de serbest okuma saatlerinin kaldırılması olmuştur. Bunları kaldırmadaki ve yok etmedeki amaç ise komünizmin öğrencilere öğretilmeye çalışıldığı düşüncesidir. Öğretmenlerin ve öğrencilerin solculuk düşüncelerinin, serbest okuma saatlerindeki okudukları bu kitaplarla beslendiği düşüncesi hakim olmuştur. Enstitülerin temelini oluşturan serbest okuma saatlerinin kaldırılması ile okumaya ayrılan zaman azaltılmış ve enstitülülerin dünyayı okuyarak öğrenme, keşfetme süreci yok edilmiştir.

3.3. Köy Enstitülerinin İdeolojik Bakış Açısı

Köy Enstitülerinin kapanmasının ardından yetiştirilen öğrenciler ileri dönemlerde farklı farklı mesleklere sahip olmuşlardır ve onlar ülkenin belli bir dönem entellektüel kesimini oluşturmuşlardır. Enstitülerde meslek sahibi olmuş kişilerin bir bölümünü de yazarlar oluşturmaktadır. Yazarları diğer meslek sahiplerinden ayıran bir özellik vardı: Köy Enstitüleri ruhunu canlı tutmak! Onlar enstitülerin kendilerine yaşattıklarını, kazandırdıklarını olumlu ve olumsuz yönleri ile aktararak bu ruhu devam ettirmek istemişlerdir. Dolayısıyla enstitülerde yaşananları anılarına dayanarak yazıya dökmüşlerdir. Bu anılardan faydalanarak Köy Enstitülerinin yalnız genel yapısını değil sosyolojik ve ideolojik yapısını da öğrenebilme imkanımız doğmuştur. Köy Enstitülerinden mezun olan yazarlar köy kökenli çocuklardan oluştuğu için öykülerinde, romanlarında ve şiirlerinde ezilen, sömürülen köylü ana temaları olmuştur.

Köy Enstitülü yazarlar bu okulların amacına, önemine ve Türk eğitim sistemi içinde oynadığı role uygun olarak Köy Enstitülerine çeşitli isimler atfetmişlerdir. Bunlardan birkaç tanesi: 'Özgürleşme Eylemi' (Mehmet Başaran), 'Piramidin Tabanı' (Hürrem Arman), 'Bir Destanın Öyküsü' (Recep Bulut), 'Dipten Gelen Ses' (Edip Baykır), 'Yarının Türkiye'si' (Ahmet Emin Yalman), 'Eğitimde Atılım' (Haşim Kanar), 'Ulusal Egemenliğin Temeli' (Bahattin Can), 'Bozkırı Tutuşturan Kıvılcım' (Mahmut Makal) şeklindedir. Böylelikle piramidin tabanındaki köy Anadolu'nun dipten gelen sesi, milli egemenliğin temeli ve bir eğitim atılımı olarak yarınki Türkiye'nin insan yetiştirme düzenine şekil verecekti⁶⁹. Özellikle Ankara'da bulunan Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü yani enstitülere öğretmen yetiştiren okuldan çok sayıda yazar çıkmıştır.

Eyuboğlu 1964'deki 'Köy Enstitülerini Kuran Düşünce' adlı yazısında: '(...) Halka dayanan, halka güvenen bir yeni devletin yapacağı ilk iş, halkın yaşadığı her yerde ve en çok köylerde bir tek sözcüsünü olsun bulundurmak, barındırmak, desteklemektir. Köy Enstitüleri bu sözcüyü memleket ölçüsünde yetiştirmek amacıyla kuruldu. (...) Köy Enstitüleri Atatürk ilkelerine harfi harfine bağlıydı ve bu bağlılığı ölçüsünde solcuydu.

69 Demirtaş, a.g.e., ss.20-21.

Bununla beraber Atatürk'ün çevresinde olduğu gibi Köy Enstitülerinde de için için ya da açıkça sağcı olanlarda vardı. Hatta sonunda ağır basan onlar oldu. Çamur atmalar, kara çalmalar onlardan geldi. Memleket ölçüsünde sağa kaymanın, Atatürk devrimlerini yıpratma hareketinin ilk kurbanı Köy Enstitüleri oldu.⁷⁰ Burada Köy Enstitülerinin kuruluş yıllarında Cumhuriyet Halk Partisinin tek parti olarak iktidarda olması daha sonra ise 1946'da çok partili hayata geçilip ardından 1950 yılında Demokrat Partinin iktidar olması ile Köy Enstitüleri üzerinde iki partinin etkisinin ifadesi görülmektedir. Ayrıca enstitülerin Atatürk'e bağlılık açısından sol görüşlü olduğunu ifade etmektedir. Bu da İvriz Köy Enstitüsü öğretmenleri ile yapılan mezunlar buluşmasındaki birebir görüşmeler ile örtüşmektedir. Çünkü onlara da görüşleri sorulduğunda "biz CHP'li ya da DP'li değildik Atatürkçüydük!" şeklinde ifadeler kullanmışlardır.

Son iki ayda sekiz tane enstitüye gittiğini belirten İsmail Hakkı Tonguç Köy Enstitülerini gözlemlediği çalışmalar sonucunda bu enstitülere 14 maddelik bir mektup yollar ve bunun resmen yazılmasındansa böyle yazılmasını daha uygun bulduğunu belirtir. Bu mektupta, izlenimlerinden ve çalışmalarından sonra enstitü müdürlerine çeşitli uyarılarda bulunur. Özellikle 12 . maddede şöyle demektedir: "Bazı Enstitülerde vukua gelen ilgilileri çok müşkül bir duruma yok yere düşürmeye sebebiyet veren bir hadise üzerinde duracağım. Sizde bildiğiniz vechile, Köy Enstitülerine alınan her türlü eleman kendi arzuları ile buralara gelmekte ve her ne sebeple olursa olsun ayrılmak istedikleri takdirde kendilerine müsaade edilmektedir. Buna rağmen bazı memur ve öğretmenlerin müesseseden ayrılmayı ilgililere açık olarak ifade etmekten çekinip, enstitüde çalışanlardan bir kısmını kötülemek gibi çok çirkin bir yol tuttukları ve bu maksatla imzalı imzasız ihbarlar yaparak tahkikata sebebiyet vermek istedikleri anlaşılmıştır. (...)"⁷¹. Daha enstitülerin açılmasının ikinci yılından itibaren insanların kendi çıkarları için asılsız iftiralar hususunda Tonguç meslektaşlarını uyarmaktadır. Hatta bu gibi kişilerin yanında daha dikkatli olmaları gerektiğini, devam etmeleri durumunda da işlerine son vermeye kadar götürmeleri konusunda uyarılarda bulunmuştur. Oysa bunları yapmalarına gerek olmadığını özellikle belirtmektedir. Bu kadar erken başlayan bu ihbarlar, enstitülerde gün geçtikçe artarak devam etmiştir.

Meclis Başkanı Kazım Karabekir, Yardımcıları Şemsettin Günaltay, Feridun Fikri Düşünsel ve Denizli Milletvekili Kemal Cemal ile sivil görevliler Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü'ne soruşturma için gelmişlerdir. Bu gelişte daha öncesinde yapılan bütün olumsuz eleştirilerin doğruluğunu belirlemek amacı vardı. Kemal Cemal'in Kızılıçlı'dan gelen hemşerilerinin arasına karışıp onlarla fısıldaşmaları daha önceden haberleştiklerinin göstergesi olarak düşünüldü. Diğerleri ise Bakanlık Şube Müdürlerinden Ferit Oğuz Bayır, Eğitimbaşı Hürrem Arman, Müdür Ali Doğan ve yardımcısını sorgulanmak

70 Eyüboğlu, a.g.e., ss.75-78.

71 İsmail Hakkı Tonguç, *Kuruluşlarının 60. Yılında Köy Enstitüleri*, Atatürkçü Düşünce Derneği Bulancak Şube Başkanlığı, Özkan Matbaacılık, Ankara, 1941, ss.13-14.

üzere hazırlandılar. Sorgulama başlar ve çeşitli sorular sorulur. Ancak her soruya mantık çerçevesinde ve gerçeklikle alakalı cevaplar verilir. Düşünsel son soruyu şu şekilde yönelir: “(...)Müthiş şımarıklıklar duyuyoruz. Tarihimizde görülmiş şey midir bu hiç, ağzı süt kokan bir ilk mektep muallimi kalksın da ona çatsın, bunu şikayet etsin? Kaymakamı sürdürtsün, Nahiye Müdürünü dinlemesin... Yarın isyan çıkarır bunlar. Devletin gerek mülki, gerekse hukuki işlerinde bir hiyerarşi vardır, olacaktır kimse bunun dışına çıkamaz. Neymiş efendim, bir Enstitü Müdürü beş valiye emir verirmiş, muvaffakiyetlerini ölçer biçer, yukarıya duyurmuş, bu nasıl iş? N’oluyoruz, rejim mi değişiyor yoksa?” sorusuna hemen Eğitimbaşı olan Hürrem Arman kalkar ve: “Efendim, Köy Enstitüler ve işleyişi, kimi çevrelerde yeterince tanınmıyor. Bürokrasi çarkı bu işleyişe yeterince ayak uyduramıyor, sanırım şikayetlerin çoğu buradan kaynaklanıyor. (...) Çağdaş eğitim ilkelerini uygulayan Enstitülerin çalışma tempoları, pek çok yerde kırtasiyeciliği zorlamaktadır. Okul yaptırmada, buralara geçim toprağı ayırmada, eğitim seferberliği ile ilgili işleri yürütmede, her basamaktan geri kalanlar, ayak uyduramayanlar; çalışmalar sırasında, türlü yönlerden rahatı kaçanlar oluyor... (...) Bilginin, bilgili kişilerin, yeni tip öğretmenlerin girdiği yerlerde, kimi çıkar dikişleri kopuyor, ya da zorlanıyor... Haklarını arayabilenlerle karşılaşmak, çoklarının işine gelmiyor. Geçenlerde L. ilçesinde genç bir öğretmen, okul işliğı için kaymakama başvuruyor. Kaymakam, boş oturduğu halde ilgilenmiyor ‘Yarın gel’ diyor. Öğretmen köyünün uzak olduğunu, mümkünse işin o gün sonuçlandırılmasını rica ediyor. ‘Eh be, defol başımdan! Bana işimi mi öğreteceksin, yarın dedik sana’ deyip kesip atıyor Kaymakam. Bunun üzerine ‘Affedersiniz Kaymakam Bey’ diyor öğretmen, Türkiye Cumhuriyeti’nin kanunlarının hangisinde ‘yarın gel’ maddesi vardır? Kıyamet kopuyor bundan sonra... Valilerin başarılı ya da başarısız sayılma konuları da Cumhurbaşkanlığıyla ilgilidir efendim. Enstitü Müdürleri, hiçbir şekilde Valilere emir veremezler. Tüm çalışmalarını, uygulamalarını yasalara göre yürütürler.” cevabını verir. Bu cevap üzerine Kazım Karabekir’in yüzü değişir ve şöyle der: “ (...) Edindiğim kanaate göre, memleketin geleceği için cidden umut bağlanacak yerlermiş buralar. Şuurlu bir ıslahatla her şey yoluna girebilir.”⁷². Bu olayda yapılan olumsuz eleştirilerin, enstitülerin kapanmasına yönelik olarak karalama kampanyası olduğu Kazım Karabekir’in son cevabından anlaşılmaktadır. Her kurumda olan bazı yanlışların olabileceği ancak yapılacak bazı düzenlemelerle bunun aşılabileceği ve böylece faydalı olan bu kurumların sürdürülebileceği düşüncesi ile oradan ayrılıyorlar. Yapılan haksızlıklara, bilinçli bir şekilde yetiştirilen enstitülerin karşı çıkması rejimi değiştirme çabası ya da üst-ast hiyerarşisinin bozulması olarak değerlendirilmiştir. Ancak bir enstitülü olan Eğitimbaşı Hürrem Arman’ın anlattığı olay da yaşananların görünen yüzünün arkasına ışık tutmaktadır. Elbette o dönem içinde özellikle enstitü müdürlerine çok sorumluluk ve yetki verilmesi ile bazı müdürlerin bu durumu kötüye kullanmasından kaynaklanan olaylarında yaşandığı gibi bir gerçek de yok sayılmamalıdır. Bu soruşturmanın ardından listelenen bazı öğrenciler yasa dışı işler yaptıkları gerekçesi ile okullarından uzaklaştırılmışlardır.

72 Başaran, a.g.e., 1990, ss.55-56.

İvriz Köy Enstitüsü mezunlarından olan Mahmut Makal; enstitülerin yerle bir edildiğindeki en büyük silahın, enstitüleri kuranları ve orada yetişenleri “komünistlik” ile suçlamaları olduğunu belirtmiştir. Ancak bugün bu silahın işlemez olduğunu, bütün köylerin gerçeği artık anladığını söylemektedir. Bunların yanında önceliğin şehir çocuklarında olması gerekli olduğunu düşündüklerinden köy çocuklarının küçük görüldüğü oysa kitaplıktaki klasiklerin birini alıp birini bırakanların onların olduğu, okudukları kitapların bilinçsizce yerildiği, ulusal bilinçten yoksunlukla suçlandıklarını ancak toprakları vatan etmeye çalışanların onların olduğu, köylerin hala enstitü çıkışlı öğretmenlerin özlemine duyduğu şekilde değerlendirmelerde bulunmuştur⁷³. Enstitü mezunu olan Makal’ın anlattıklarından ve değerlendirmelerinden enstitülere yapılan eleştirilerin hepsinin asılsız birer karalamadan ibaret olduğunu, bugünle o günleri karşılaştırdıklarında köylerin hala enstitülere ihtiyaç duyduğunu ve köylülerin bunları istediği görülmektedir. Köy Enstitüleri döneminde köy çocuğu oldukları için hakir görüldükleri ancak şehir çocuklarından çok daha büyük işler başardıklarını, ulusal bilincin kendilerinde daha çok olduğunu, çünkü vatan topraklarının pek çoğunun enstitü öğrencileri tarafından işlendiği gibi o dönemki olumsuz eleştirilere cevaplar vermiştir. Ancak köy öğrencisi ve şehir öğrencisi kavramı gibi bir ikilik olduğu da gözden kaçmamalıdır.

Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü’nde Kültür Tarihi dersi veren Sabahattin Eyüboğlu şöyle açıklamalarda bulunmaktadır: “Köy Enstitüleri elbet ortanın solunda bir eylemdi, onları yıkanlarda elbet ortanın sağındaydılar. O yıllarda CHP iktidarda olduğuna göre demek CHP ortanın hem solunda, hem sağında, ya da bir sağında bir solundaydı. İşte CHP ile birlikte Köy Enstitülerinin başını yiyen bu ikilik oldu. Ortanın sağındakiler Celal Bayar’la birlikte CHP’den ayrılmış olsaydılar, CHP kendine gelmek, yani ortanın solunda diretmek için bunca yenilgilere uğramak zorunda kalmazdı.”⁷⁴. Enstitülerin ideolojik yapısının ne yönde olduğu konusunda en net yapılan açıklamalardan birisi olarak değerlendirilebilir. Köy Enstitülerinin sol görüşlü bir eylem olduğunu ve doğal olarak da yıkanların tam tersine yani sağ görüşlü kesimler olduğunu açıkça ifade etmiştir. Ancak o zamanlar tek parti olmasından dolayı CHP’nin tam olarak bir yönünün, görüşünün olamadığını ve dolayısıyla da her iki görüşü de benimseyenleri barındırdığını belirtmiştir. CHP’nin içinde sağ görüşlülerin olması nedeniyle, Eyüboğlu’nun sol bir eylem dediği Köy Enstitüleri’nin arkasında CHP sonuna kadar duramamıştır. Çok partili döneme geçildiğinde de sağ görüşlüler Celal Bayar ile birlikte CHP’den ayrılсалardı; CHP, önceleri ıslah edilmeye çalışılan sonraları ise kapatılma dönemine giren Köy Enstitülerini daha açık bir şekilde savunabilirdi. Çünkü Köy Enstitüleri fikrini ortaya atıp, geliştirip, uygulamaya geçenler hep sol görüşe sahip kişilerdi. Bu nedenle çoğu zaman sağ görüşlüler enstitüleri eleştirip yargılarken sol görüşlüler tarafından desteklenmiştir.

73 Makal, a.g.e., 1990, ss.108-109.

74 Eyüboğlu a.g.e., ss.93-94.

İvriz Köy Enstitüsünde 1943-1947 yıllarında öğrenim görmüş ve mezun olmuş Prof. Dr. Memiş Erdoğan ile mezunlar buluşmasında yapılan birebir görüşmede “Köy Enstitülerine gelene kadar ideolojik bir görüşü benimsiyor muydunuz?”, “Eğer benimsemiyorsanız ideolojik görüşünüzü kazanmanızda enstitünün etkisi var mıydı?” sorusu yöneltilmiş ve cevabı şu şekilde olmuştur: “Gelene kadar ideolojik bir görüşüm yoktu. Sonrasında CHP’yi tutardık. Çünkü enstitüleri onlar kurdu. İsmet İnönü ve Hasan Ali Yücel’in beni seomesinin de etkisi vardı.” Öğrenciler arasında ideolojik bir etkileşim var mıydı? Varsa nasıldı?” sorusuna ise şöyle demiştir: “Yoktu. Sadece Atatürkçülük vardı. Varsa da Atatürk yoksa da Atatürk... Tabi bunun yanında İsmet İnönü de vardı.” Mezun olurken de sadece “Büyük köy ideali ve Atatürkçülük ideali” olduğunu belirtmiştir. Bu kazandığı ideolojik görüşünü ve öğrencilerine yansıttığını şu şekilde açıklamıştır: “Sevdiğim kişileri kendime rehber ettim ve onlar gibi düşünüp onlar gibi hareket ettim.” Enstitülerin CHP tarafından kurulmasından dolayı onların yanında olduklarını ve giderek de o ideolojiyi benimsedikleri görülmektedir. Ayrıca İsmet İnönü ve Hasan Ali Yücel ile birebir ilişkisinin de bu görüşü benimsemesinde etkili olduğu görülmektedir. Ama bunun okuldaki uygulamalarla bir alakası olmadığını, okulda böyle ideolojik yönde bir uygulama yapılmadığını ifade etmiştir. Sadece Atatürkçülüğün önemi üzerinde durmuştur. Mezuniyetlerinden itibaren de tek düşüncelerinin ve ideallerinin büyük köy ideali ile Atatürkçülük idealini gerçekleştirmek olduğunu ifade etmiştir. Öğretmenlik hayatına da ideolojisini yansıtmadığını ama beğendiği kişileri kendine model alıp onlar gibi düşünmeye ve davranmaya gayret gösterdiğini, bunun dışında da etkilenmediğini belirtmiştir.

İvriz Köy Enstitüsü’ne 1949 yılında girmiş ve 1955 yılında ise İvriz Öğretmen Okulu’ndan mezun olan bir öğretmen ile mezunlar buluşmasında birebir yapılan görüşmede “Enstitüyü tavsiye edenin görüşü neydi?” sorusuna “Atatürkçü ve CHP’liydi” cevabını vermiştir. “Düzenlenen kol çalışmalarında ideolojik yapıyı oluşturacak ya da güçlendirecek durumlar var mıydı?” sorusuna ise “Yoktu. Sadece köylülük bilinci ve idealistlik vardı.” yanıtını vermiştir. Enstitüye gitmesi için tavsiye vereninde sol görüşlü bir kişi olduğunu ve bunu bilerek gittiğini belirtmektedir. Sadece sol görüşlü değil Atatürkçü olduğunu da özellikle vurgulamaktadır. Enstitülerin en karışık zamanında yani kapanma safhasına girdiği dönemde orada bulunmasından dolayı ideolojik olaylar olmadığını ama görünenin arkasında böyle bir durumun olduğu düşüncesini de belirtmiştir.

İvriz Köy Enstitüsü mezunları ile yapılan birebir görüşmede bir öğrenci arkadaşlarının anısını şu şekilde aktarmıştır: “Bir öğrenci arkadaşımız okulun içinde yürürken yolda bir kağıt görür ve alır okur. Bu kağıtta ‘Komünist Aziz Nesin tutuklandı.’ Yazar. Bu Yazıyı merakla yolda gördüğü şef öğretmenine (müdür yardımcısı) sorar ‘Komünist ne demek?’ diye. Öğretmen kızgın ve yüksek sesle ‘Moskov uşaklığı Moskov Uşaklığı’ diye kızar.” Kapanma aşamasında, enstitülerin kapanma sebebi olarak komünizm yuvası olması suçlaması olmasından dolayı öğretmenler bu

konuda tepkili ya da tedbirli davranmışlardır. Kimi öğretmenin gerçekten böyle düşündüğünden tepki verdiğini, kimi öğretmenin de korkularından seslerini çıkarmamaya başladıkları düşünülebilir.

Gönen Köy Enstitüsü'nden mezun Mustafa Öz enstitülerle ilgili eleştirilerini yazdığı kitabında ise şu şekilde açıklamalarda bulunmaktaydı: *“Bina yapımı 1947 yılına dek sürdü. Sonraki yıllarda yapım işi durdu. Yapılan yapıların tepesine harç, tuğla taşımaktan kurtulduk. Ne yazık ki bu kez de önümüze kirizma işi çıkardılar. Kirizma işi toprakla tam boğuşmaydı. Okul yapılarının arka tarafındaki kır yamacın verimsiz toprağını bir metre derinliğinde, bir metre genişliğinde kazmaya başladık. Günlerce kazdıktan sonra kara toprak, övünür gibi kabarır, yüzümüze gülerdi. Toprağın gülmesiyle bizlerin ağlaması ve ellerimizden sızan kanlar, birbirine karışır giderdi. Avuçlarımız önce kabarır sonra patlar arkasından da acı başlardı. Acıyı- acıları hep duymazlıktan gelirdik... İnsan yazgısının toprakla eş değer olduğunu sanırdık ve bunun ölene dek süreceğine inanırdık... Kirizma işleri bittikten sonra başka işlere de girerdik. İşten, yorgunluktan bir türlü kurtulamazdık... Yaptıklarıyla ellerimiz, beynimizi devre dışı bırakmıştı.”*⁷⁵. Burada enstitüde yetişip mezun olmuş bir öğrencinin o dönem ile ilgili anlattıklarından, yaptıkları işlerden verim aldıklarını ama sol görüşlü kesimin de eleştirdiği gibi çocukların daha çok küçük yaşta ağır şartlarda çalıştırıldıkları anlaşılmaktadır. Bu da onların eleştirilerini doğru çıkarmaktadır. Günümüzde de çocukların görevlerinin sadece okula gidip öğrencilik yapmak olduğu düşünüldüğünde, öğrencilerin o yaşlarda öğrencilik görevlerinden başka işlerde de kullanıldığı görülmektedir. Ancak elbette ki de o günün şartları ve günümüzün şartlarını karşılaştırmak gibi bir düşünceye sahip olmak hataya düşmeye sebep olabilir.

Talip Apaydın anılarını anlatırken öğrencilerin enstitülerde çok çalıştırıldığına ve emeklerinin sömürüldüğüne yönelik eleştirilere cevap niteliğinde şunları söylemiştir: *“Gerçekten çok çalıştık, itiraf ederim. Ama köyde olsaydık çalışmayacak mıydık sanki? Hiç değilse biz Köy Enstitülerinde başkasına ırgatlık yapmadık, kendimiz için çalıştık. Kendi yaptığımız binalarda okuduk, kendi diktiğimiz fidanların meyvesini, kendi yetiştirdiğimiz sebzeleri yedik, başkasının değil. Yani bunu bir ırgat gibi, başkalarına hizmet eder gibi, çalışmak anlamadık hiçbir zaman. Öyle görmedik.”*⁷⁶. Bu cevap niteliğindeki anıdan köylerde hala ağalık sisteminin devam ettiğini ve okulun aslında köy çocukları için kurtuluş olduğunu, hiç değilse kendileri için kendi gelecekleri için çalıştıkları anlaşılmaktadır. Enstitüler aslında o dönem içinde insanları sömüren ağalık sistemine bir başkaldırı olarak düşünülebilir. Çünkü herkesin eşit olduğu bir sistem içinde enstitüler için çalışmak zor bile olsa, bu çalışmayı en azından başka birisi için değil de kendileri için yapmalarından dolayı bunun problem olarak görülmeceği şeklinde değerlendirilebilir.

75 Mustafa Öz, *Çıçlık Köy Enstitülerine Eleştirel Bir Bakış*, Tohum Basın Yayın, İstanbul, 2000, s.32.

76 Dündar, a.g.e., s.54.

Sonuç

Köy Enstitüleri, Cumhuriyet tarihinin eğitim alanında ve hatta tüm alanlarda en çok tartışılan konusu olmuştur. Kurulmasının üzerinden 77 yıl, kapatılmasının üzerinden 63yıl geçmiş olmasına rağmen güncelliğini hiç kaybetmemiş bir konudur. Üzerinde bilimsel çalışmalar yapılmasının yanında halen dernekleri faal olarak etkinlikler düzenlemekte ve kuruluş tarihleri olan her 17 Nisan'ları coşku ile kutlamaktadırlar. Yaşadıklarının unutulmaması ya da o dönemlerdeki güçlerini göstermek adına yazın literatürü ile uğraşan hemen hemen her enstitülü anılarını ve yaşadıklarını kaleme almıştır. Bu nedenle enstitülerle ilgili pek çok kaynak bulunmaktadır.

Enstitüler üzerine yapılan araştırmalar ve yazılan yazılar genellikle Köy Enstitülerinin genel işleyişi, kapanma nedenleri, ülke üzerindeki etkileri, dünyadaki ve ülkemizdeki yankıları, yapılan eleştirilere cevap, öncesi ve sonrası gibi noktalara odaklanarak hazırlanmıştır. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç da dahil enstitülerin içinden ve dışından önemli sayıda kişiler bu konular hakkında kitaplar yazmışlardır. Özellikle Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç'un kitaplarında ayrıntılı bir şekilde ve belgelere dayandırılarak enstitülerin kuruluşundan kapanmasına kadar pek çok olay anlatılmıştır. Hatta İsmail Hakkı Tonguç'un enstitülerle ilgili dönem dönem sergilerinin yapıldığı geniş bir fotoğraf koleksiyonu olduğu bilinmektedir. Yazılan kitapların yazarlarına ideolojik açıdan bakıldığında ise genelde sol görüşe yakın kişiler olduğu ve sağ görüşlü pek az kişinin enstitülere yönelik kitap yazdığı görülmüştür. Sağ kesim genelde demeçlerle, TBMM'deki oturumlarda, röportajlarda enstitüler hakkındaki düşüncelerini ifade etmişlerdir.

Yapılan araştırmalar ile kaleme alınan yazılarda genellikle eleştiriler ve eleştirilere yanıtlar bulunmaktadır. Eleştiriler çok farklı noktalardan, farklı yerlerden yapılmaktaydı. Öğrencilerin çok çalıştırılmasından köylü-şehirli sınıfsal ayrımının yapılmasına, öğretmenlerin maaşının azlığından müdürlerin yetkilerinin büyüklüğüne, kız-erkek bir arada okumasından din dersinin olmamasına kadar daha pek çok konuda bazen gerçekçi bazen de gerçek dışı eleştiriler yapılmıştır. Her iki görüşü savunanlarda eleştirilerin birçoğunda aynı noktada birleşmekteydi. Hem sol hem sağ kesim köylü-kentli sınıfsal ayrımının yapıldığına, öğretmen maaşının azlığına dair farklı bakış açıları ile eleştirilerde bulunuyorlardı.

Sol görüş köylünün, köy çocuklarının ve öğretmenlerin emeklerinin sömürüldüğü düşüncesinde iken sağ kesim köy çocukları ile kent çocukları arasında bir fark olmadığını, çocuklara ayrımcılık ruhu verildiği, öğrenciye benzemedikleri gibi daha çok çeşitli eleştirilerde bulunuyorlardı. Özellikle enstitüleri eleştiren ilk sol görüşlü yazar olarak bilinen Kemal Tahir, öğrencilerin

ağır işlerde çalıştırılarak köye mahkum edilmelerine şiddetle karşı çıkıyor ve eleştiriyordu. Nitekim Mustafa Öz enstitüden mezun olduktan sonra anılarını yazarken çok ama çok fazla çalıştırdıklarını ifade ederken, Talip Apaydın çalıştırsa kendileri için çalıştıklarını bir ağaya çalışmadıklarını belirtmektedir⁷⁷⁻⁷⁸. Görüldüğü gibi çok çalıştıkları konusunda memnun olan da olmayan da hemfikir olmuşlardır. Az para ile uzun süreli köylere gönderilen öğretmenlere çok sorumluluk yüklendiği ve şehir öğretmeninde olan rahatlığın onlarda olmadığı, köye mahkum edildiği eleştirisi sol görüşten gelmekteydi. Sağ görüş ise öğretmenlerin köyde öğretmenlik dışında her şeyi yaptığını ve elindeki güçle fazla şımardıklarını, kendilerini devletin üstünde gördükleri şekilde eleştirilerde bulunuyorlardı. Başaran anılarını aktarırken şu olaydan bahseder; Feridun Fikri Düşünsel, Kazım Karabekir Paşa ile birlikte soruşturma için geldiği Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nde bu durumu sorgulamış ve aldıkları cevapların karşılığında enstitülerin aklı başında öğretmenler yetiştirdiğini ancak ıslah edilmeleri gerektiği kararını almışlardır⁷⁹. Elbette bazı öğretmenler ve müdürler görevlerini kötüye kullanmış olabilirler. Ancak bu durum hepsine genelleme yapılmasına neden olmamalıdır. Bunun yanında bilinç düzeyi yükselen köylünün ve öğretmenlerin işlerini tam yapmayan diğer devlet görevlilerine sorumluluklarını hatırlatmaları ile enstitülülerin bazı kesimleri kızdırmış olduğuna dair hatıralar da mevcuttur.

Sağ görüşün en çok eleştirdiği noktalar ise din dersinin olmaması ve kız-erkek aynı sınıflarda yer almalarıydı. Laik eğitim diyerek insanları dinden uzaklaştırmaya çalıştıklarını ve kız-erkeğin aynı okullarda okumasının ahlaksızlık yarattığı şeklindeki eleştiriler bunların içeriğini oluşturmaktaydı. Öğrenci, öğretmen, köylü çok fazla çalıştırılıyor ve üzerlerine çok fazla sorumluluklar yükleniyordu. Bunlar günümüz şartlarına uymamakla birlikte o dönemim şartlarından bakıldığında ise belki de bir mecburiyetmiş gibi düşünülebilir. Ancak tabii ki de o günün şartlarının tek yükünün köylü tarafından çekilmesi doğru değildir. Özellikle enstitü müdürlerine verilen geniş sorumluluklar ile kontrol mekanizmasının zayıf kalması bazılarının görevlerini kötüye kullanmalarını engelleyememiştir. Başta da söylendiği gibi bu eleştirilerin bazılarında bakış açısına göre haklılık payı varsa da bazılarında olanlar sadece karalama kampanyası, insanların hassas noktalarından dokunmayı amaçlayan cümlelerden oluşmaktadır.

Enstitülere yönelik eleştirilerde işin bir başka boyutu da vardı; Köy Enstitülerinin karşısında olanların, var olduğuna dair sürekli eleştirdiği ve enstitülerin de genellikle böyle bir şeyin olmadığı yönünde yani aksini iddia ettiği ideolojik boyut... Kimileri gerçekten eleştirilecek bir şeyler gördüğü için, kimileri çıkarlarına ters geldiği için, kimileri başka başka nedenlerden ideoloji

77 Öz, a.g.e., s.32.

78 Dündar, a.g.e., s.54.

79 Başaran, a.g.e., 1990.

boyutunu eleştirdi. Bütün enstitülerde yer almış kişilerin yazdıkları, enstitü mezunları ile mezunlar buluşmasında yapılan birebir görüşmelerde, okudukları yerlerde ne öğretmenlerinden, ne kitaplarından ne de arkadaşlarından ideolojik bir söylem ya da telkin almadıkları şeklinde olmuştur. Bir ideolojiye sahiplerse bunun adının Atatürkçülük olduğunu söylemişlerdir. Dünya klasikleri okunan enstitülerin kitaplarından sadece Rus yazarlara ait olanları okunuyormuş gibi bunları eleştirip komünist yuvaları suçlamaları yapılmıştır. Ayrıca bu türdeki kitaplar sadece enstitülerde değil diğer okullarda da mevcuttu. Fakat aradaki fark ise enstitülerin okuma saatlerine büyük önem vermesi ve her hafta kitap tavsiyelerinde bulunmalarıydı. Sabahattin Eyüboğlu enstitülerde öyle her kitabın okutulmamasının gerektiğini söylediklerini ve eğer her kitabı okurlarsa öğrencilerin komünist olabilecekleri konusunda uyarıldıklarını belirtmektedir⁸⁰. Bu kitaplar yüzünden defalarca soruşturma geçirmelerine rağmen enstitülerde herhangi bir sol görüş yayma faaliyetlerine rastlanmamıştır. Hatta Çifteler Köy Enstitüsü'nde bir öğretmenin öğrencilere solculuk aşladığı gerekçesi ile soruşturma başlatılmış ancak herhangi bir delile ulaşılmamış ancak ilk solculuk ifadeleri bu şekilde başlamıştır⁸¹. Enstitülerin öğretmen okullarına dönüşmeye başlamasıyla da özellikle Rus yazarların kitapları yok edilmiştir. Sık sık yaptıkları tiyatro, milli oyunlar, türküler, marşlar gibi etkinliklerde de hep sol görüş savunulduğu, düzene karşı durulduğu gibi ithamlarda bulunulmuştur. Milli duyguları yansıtmayan oyunlar oynadıklarını, öğrencilerin milli değerlerimizden uzak tutuldukları söylense de yapılan etkinliklerde amaç hep milli değerleri yaymak şeklinde olmuştur. Bunlarla ilgilide pek çok soruşturma geçirmişler ancak sonuç çıkmamıştır. Nitekim bir tiyatro oyununda Kaymakam görevlileri aşağılama var, aynı şekilde Ziraat Marşı'nda da isyan var diyerek şikayet edilmiş ancak soruşturma sonunda şikayetler geçersiz sayılmıştır⁸²⁻⁸³.

Köy Enstitüleri Tek partili bir dönemde CHP kanatları altında kurulma planları yapıp daha sonra da uygulamaya geçirilen bir kurumdu. Ancak problem şurada idi ki; tek partili bir dönem içinde bulunulduğundan dolayı CHP kendi içinde de farklı görüşlere sahip kişilerden oluşmaktaydı. CHP'nin içindeki bu farklı görüşler, Köy Enstitüleri fikri ortaya atılıp TBMM de daha gündeme getirildiği andan itibaren karşılıklı olarak şiddetli tartışmalara neden olmuştur. Bu tartışmalar da özellikle CHP içinde, Kazım Karabekir başta olmak üzere muhafazakar grup (sağ görüşe yakın olanlar) olarak bilinen kişiler enstitülerin açılmasına karşı çıkmışlardır. Nitekim Sabahattin Eyüboğlu da enstitülerin sonunun gelmesindeki sebebi CHP içinde yer alan bu ikiliğe bağlamaktadır. Çünkü yaptığı sınıflama da enstitüleri sol görüşlü olarak, yılanları ise sağ görüşlü olarak sınıflamaktadır. İşte enstitülerin sonunu getirenin de bu iki

80 Eyüboğlu, *a.g.e.*

81 Dündar, *a.g.e.*

82 Tonguç, *a.g.e.*

83 Dündar, *a.g.e.*

görüşünden başlangıçta tek çatı altında barınmasının olduğunu belirtmektedir⁸⁴. Evet, belki bu eylem kişilerin objektif fikirleri ile beğenilmemiş olabilir. Ancak özellikle muhafazakar grubun enstitülere itiraz etmesi, kurumun sol görüşlüler tarafından planlanıp gündeme getirilmesinden kaynaklanan rahatsızlıklarından dolayı olabileceği düşüncesine neden olmaktadır. Enstitülerin ilerleyen dönemleri süresince de bu itirazlar artarak devam etmiştir.

Köy Enstitülerinde ideolojik fikirler mevcuttu. Enstitü mezunlarının büyük çoğunluğunun sol görüşlü olduğu böyle bir araştırmanın temelini oluşturmuştur. Enstitülerde ideolojik hiçbir kavram verilmediğini belirtenler (ki az da olsa bunun akside mevcuttur) sol görüşlü olma nedenlerini ise devrimciliği, ilericiliği, çağdaşlığı kendine amaç edinmiş bir kurum olan köy enstitülerinden mezun olmalarına ve bu niteliklerinde sol görüşte daha çok var olduğu düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Bunun yanında sol görüşün hakim olmasında Atatürk'ün, İsmet İnönü'nün, Hasan Ali Yücel'in ve İsmail Hakkı Tonguç'unda etkili olduğu görülmektedir. Çünkü Atatürk'ün temelini attığı ve İsmet İnönü'nün arkasında durup kolladığı bir kurumdu enstitüler... Özellikle kapanma döneminde sol görüşlü CHP tarafından kurulan enstitüleri, sağ görüşlü AP'nin iktidara gelir gelmez ilk işinin bu kurumları kaldırmak olması enstitülülerini sol görüşe daha çok yaklaştırmıştır. Enstitülülerin kendi deyimleri ile karalama kampanyası başladığında olmayanları varmış gibi, yaşanmayanları yaşanmış gibi gösterip ithamlarda bulunanların çoğunluğunun da sağ görüşlü kesim olması enstitülülerin sol görüşe yaklaşmasının bir başka nedeni olmuştur. Yazılarında, konuşmalarında sürekli olarak kendilerine karşı yazılanların doğru olmadığını ispatlamaya yönelmişlerdir. Ayrıca enstitülerden mezun olup sağ görüşlü olanlarında ısrarla sonradan sağ görüşe geçtiklerini belgelerle anlatmaya çalışmışlardır. Komünizm isteğini ve Sovyet Rusya'ya benzeme isteğini hiçbir enstitülü kabul etmemiştir. Köy enstitüleri için tek söyledikleri ise orasının bir okul, eğitim-öğretim yuvası olduğu ve hayatlarının belli bir bölümü orda geçirmekten gurur duydukları düşüncesinde birleşmektedir. Köy Enstitülerinden kapatılmasının hayal kırıklığının ise hemen hepsinin yazılarında ve anlatımlarında halen mevcut olduğu görülmüştür.

84 Eyüboğlu, a.g.e.

KAYNAKÇA

I. Kitaplar

- AKANDERE, Osman, *Milli Şef Dönemi Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1998.
- AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara Üniversitesi, Ankara, 1989.
- ALTUNIŞIK, Remzi, COŞKUN, Recai, ve BAYRAKTAROĞLU, Serkan, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Sakarya Kitabevi, Sakarya, 2010.
- ALTUNYA, Niyazi, *Köy Enstitülerinin Tarihçesi*, Kuruluşunun 50. Yılında Köy Enstitüleri, Eğitim-Der Yayınlar 2, Ankara, 1990.
- ALTUNYA, Niyazi, *Köy Enstitüsü Sistemine Genel Bir Bakış*, Kuruluşunun 70. yılında Bir Toplumsal Değişim Projesi Olarak Köy Enstitüleri Sempozyumu, Kastamonu, 2010.
- ARAYICI, Ali, *Kemalist Dönem Türkiye'sinde Eğitim Politikaları ve Köy Enstitüleri*, Ceylan Yayınları, İstanbul, 1999.
- BAŞARAN, Mehmet, *Özgürleşme Eylemi: Köy Enstitüleri*, Köy Enstitülerinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1990.
- BAŞARAN, Mehmet, *Devrimci Eğitim Köy Enstitüleri (Tonguç Yolu)*, Papirüs Yayınevi, İstanbul, 1999.
- BOZKURT, Birgül, *Köyde Cumhuriyet: Köy Enstitüleri*, Köy Enstitüleri ve Yeni Arayışlar, Ege Tam Basım Yayın, İzmir, 2001.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Şener, KILIÇ ÇAKMAK, Ebru, AKGÜN, ÖZCAN Erkan, KARADENİZ, Şirin, DEMİREL, Funda, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Pegem Akademi, Ankara, 2014.
- DEMİRTAŞ, Abdullah, *Çağdaş Eğitim ve Köy Enstitüleri*, Dikili Belediyesi Kültür Yayınları 4, Ankara, 1993.
- DEWEY, John. (1939). *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, T.C. Maarif Vekilliği, Ana Programa Hazırlıklar, Seri: B No:1., Devlet Basımevi, İstanbul, 1939.
- DÜNDAR, Can, *Köy Enstitüleri*, İmge Kitabevi, Ankara, 2000.
- DOĞAN, Hatice, *Türkiye'deki Köy Enstitülerinin Toplumsal Değişmedeki Yeri*, Akademik Düzlemde Köy Enstitüleri Sempozyumu, Dikili Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2016.

- EYÜBOĞLU, Sabahattin, *Köy Enstitüleri Üzerine*, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 1999.
- EVREN, Nazif, *Köy Enstitüleri Neydi, Ne Değildi*, Güldikeni Yayınları, Ankara, 1998.
- İLERİ AKSOY, Cahide, *Babam Teofik İleri*, Ayyıldız Yayıncılık, Ankara, 1977.
- KAPLAN, Mehmet, *Aydınlanma Devrimi ve Köy Enstitüleri*, Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, Semih Ofset, Ankara, 2002.
- KARASAR, Niyazi, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2011.
- KARA, Eylem, *Bozkırlar Üzerinde Doğan Bir Güneş: Köy Enstitüleri*, Akademik Düzlemde Köy Enstitüleri Sempozyumu, Dikili Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2016.
- KISAKÜREK, Necip Fazıl, *Türkiye'de Komünizma ve Köy Enstitüleri*, Doğan Güneş, İstanbul, 1962.
- KIRAN, Hüseyin, KIRMIZI SUSAR Fatma, ERDEM, Ali Rıza, *Köy Enstitüsü Mezunlarının Görüşlerine Göre Köy Enstitülerinin Kuruluş Nedenlerine İlişkin Nitel Bir Araştırma*, Kuruluşunun 70. yılında Bir Toplumsal Değişim Projesi Olarak Köy Enstitüleri Sempozyumu, Kastamonu, 2010.
- KİRBİ, Fay, *Türkiye de Köy Enstitüleri*, Columbia Üniversitesi Doktora Tezi, Ed. Engin Tonguç, Güldikeni Yayınları, Ankara, 2000.
- KOÇ, Nurgün, *Ulus Devletin Yapılandırılması Sürecinde Köy Enstitüleri*, Akademik Düzlemde Köy Enstitüleri Sempozyumu, Dikili Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2016.
- Köy Enstitüleri İle İlgili Yasalar, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, C:2, İzmir, 2000.
- MAKAL, Mahmut, *Köy Enstitüleri ve Ötesi*, Köy Enstitülerinin Kuruluşunun 50 Yılına Armağan. Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1990.
- MAKAL, Mahmut, *Kuruluşlarının 60. Yılında Köy Enstitüleri*, Köy Enstitüleri Üzerine Yalanlar. Atatürkçü Düşünce Derneği Bulancak Şube Başkanlığı, Özkan Matbaacılık, Ankara, 2000.
- ÖZ, Mustafa, *Çılgık Köy Enstitülerine Eleştirel Bir Bakış*, Tohum Basın Yayın, İstanbul, 2000.
- SAZAK, Mehmet, *Köy Enstitülerinin Evreleri*, Kuruluşunun 70. yılında Bir Toplumsal Değişim Projesi Olarak Köy Enstitüleri Sempozyumu, Kastamonu, 2010.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi I. Dönem 3. Yasama Yılı Açılış Konuşmaları, Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D:1, C. 18, S.2, Ankara, 1922.

- PARKER, Berly, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, T.C. Maarif Vekilliği, Ana Programa Hazırlıklar, Seri: B No:4. Devlet Basımevi, İstanbul, 1939.
- TONGUÇ, Engin, *Bir Eğitim Devrimcisi: İsmail Hakkı Tonguç (Yaşamı, Öğretisi, Eylemi)*, Güldiken Yayınları, Ankara, 1997.
- TONGUÇ, İsmail Hakkı, *Kuruluşlarının 60. Yılında Köy Enstitüleri*, Atatürkçü Düşünce Derneği Bulancak Şube Başkanlığı, Özkan Matbaacılık, Ankara, 1941.
- YAZICIOĞLU, Nuri Çelik, *Türkiye’de Köy Enstitüleri Gerçeği*, Kuruluşunun 70. yılında Bir Toplumsal Değişim Projesi Olarak Köy Enstitüleri Sempozyumu, Kastamonu, 2010.

Makaleler

- BAŞARAN, Mehmet, “Özgürleşme Eylemcisi Tonguç”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Haziran 1990
- GÖKTAN, Hikmet, “Ulusçuluğun ve Yurtseverliğin Şartları”, *Akçadağ Köy Enstitüsü Dergisi*, S: 9, Akçadağ Köy Enstitüsü Basımevi, Malatya, 1947.
- GÖKTAN, Hikmet, “Köy Enstitüleri İçin”, *Öğretmen Meslek ve Fikir Dergisi Köy ve Eğitim*. S.1. Yıldız Matbaası, Ankara, 1954.
- GÜNDÜZALP, Fuat, “Bir Yıl Dönümü Münasebetiyle: Demokratik Eğitim ve Köy Enstitüleri”, *Öğretmen Meslek ve Fikir Dergisi Köy ve Eğitim*, C. 3, S. 26, Yıldız Matbaası, Ankara, 1956.
- ÖZTEKİN, Mehmet, “Milli Oyunlarımız ve Köy Enstitüleri”, *Öğretmen Meslek ve Fikir Dergisi Köy ve Eğitim*, S.7, Yıldız Matbaası, Ankara, 1954.
- ŞAHİN, Mustafa, “Bir Halk Eğitim Çalışması Örneği Olarak Millet Mektepleri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.2., İzmir, 1992.
- ŞAHİN, Mustafa, “Türk Eğitim Sisteminde Yabancı Eğitim Uzmanlarından Yararlanma”, *Toplumsal Tarih*, C.9, S.54, İstanbul, 1998.
- ŞAHİN, Mustafa, “ John Dewey’s Influence on Turkish Education System in the Early Republic Era”, *European Journal of Education Studies*, Volume: 3, Issue: 6, Kosova, 2017.
- ŞANAL, Mustafa ve KARAGÖZ, Savaş, “Türk Eğitim Tarihi İçerisinde Kayseri Zincidere Köy Muallim Mektebi ve Faaliyetleri”, *Milli Eğitim Dergisi* S.172, Ankara, 2006.
- TAŞKAYA, Musa, AKBAŞLI, Sait, “Okuma Yazma Öğretiminde Köy Enstitülerinin Yeri”, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.4, S.1, Mersin, 2008.
- YAZGAN, Vasfiye, “Kendimizi Yabancılardan Dinleyelim”, *Akçadağ Köy Enstitüsü Dergisi*, S.11, Akçadağ Köy Enstitüsü Basımevi, Malatya, 1948.

II. Tezler

BAHADIR, Ziynet, *Köy Enstitülerinin Sosyolojik İncelenmesi*, Cumhuriyet Üniversitesi Doktora Tezi, Sivas, 1994.

ŞAHİN, Mustafa, *Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Uygulamalarında Yabancı Uzmanların Yeri (1923-1960)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi, İzmir, 1996.

TOPRAK, Gül Nihan, *Cumhuriyetin İlk Döneminde Türk Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, 2008.

III. İnternet kaynakları

http://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/1d3yy.htm Erişim Tarihi: 12.01.2016

TONGUÇ, Engin (2006). *Bazı Eleştirilere Yanıtlar*. <http://www.koyenstituleri.de/ke> Erişim Tarihi: 11.01.2016